

EUSKAL HERRIKO *Natura*

6€
164
ZENBAKIA

2026ko UZTAILA-ABUZTUA

Kultura eta Hizkuntza Politika Sailak
(Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak)
diruz lagundua

BALUGAKO BALTSAK

ALDEACUEVA

CALERA IBAIA

EL SUCESO

LA HERRERA

BOLUNBURU

SOSKAÑO

BIZKAIKO ATSEDENLEKUAK

ESPECIES EXÓTICAS INVASORAS-ESPEZIE EXOTIKO INBADITZAILEAK

HORIEN SARTZEA EKIDIN!

Bisoi amerikarra

Panparen lumaduna

Floridako dortoka

Karamarro gorria

Liztor asiarra

araba álava
foru aldundia diputación foral

ESPEZIE EXOTIKO INBADITZAILEEN HEDAPENA ARRISKUTSUA
DA BIODIBERTSITATEARENTZAT. EZ SARTU

EUSKAL HERRIKO
NATURA

IRAUNGITZEKO ZORIAN DAUDEN ESPEZIEAK DEFENDATZEKO ELKARTEA

Kultura eta Hizkuntza Politika Sailak
(Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak) diruz lagundua

ZURE NATUR ETA ZOOLOGIA
ALDIZKARIA

AURKIBIDEA

EUSKAL HERRIKO NATURA - 164.zk - 2026ko UZTAILA-ABUZTUA

EDITORIALA

Azken hamarkada hauetan baserri aldeak jendez hustuz joan dira, biztanleria hiri inguruetan pilatu delako. Bizimodu “zibilizatua-ren” erosotasun faltsuak erakarrita, gero gehiago urruntzen ari gara gure berezko inguruetik. Atsedenerako parkeak naturarekin topo egiteko guneak dira, ingurualdetik bereizten ez direnak baina gure egonaldia atsegina izan dadin behar ditugun erosotasun guztiez hornituta daudenak. Astia emateko eta kirola egiteko toki apropos horien inguruetan jende askoren gustukoak diren jarduerak egin daitezke, hala nola, basoko bideetan zehar ibiltzea. Txirrindularitza edo landare eta animaliak begiratzea; eta bai turismo kulturala ere, gure lurralde osoan ugari baitira monumentuak eta historia eta artearen erakusgarriak. Gure mendietako paraje batzuk oraindik ere berebiziko lekuak dira, izaki bizidunak garen aldetik geure burua ezagutzen eta inguruko guztiari begi berriez begiratzen laguntzen digutenak.

Fernando Pedro Pérez
(Zuzendaria)

Calera Ibaia / Lanestosa	4
Aldeacueva / Karrantza	6
El Suceso / Karrantza	8
San Roque /Turtzioz.....	10
Saldropo / Zeanuri.....	12
Tuetxe-San Antolin	
Artzetales.....	14
Santa Cruz eta La Toba	
Artzetales.....	16
La Porqueriza eta Koltza	
Balmaseda.....	18
La Herrera / Zalla	20
Bolunburu Parkea /Zalla.....	22
La Brena / Zalla	24
Balugako Baltsak / Sopuerta	26

San Roque de Carral /Sopuerta	28
Balugako Santa Ana /Sopuerta	30
Aguasjuntas /Galdames	32
Soskaño / Karrantza	33
Atxuriaga Parkea / Galdames	34
Berbikiz / Gordexola	36
Rebortun / Muskiz	38
Siete Robles	
Abanto Zierbena	40
Presazelai / Otxandio	42
Serantes / Santurtzi.....	44
La Arboleda-Zugaztieta Parkea	
Barakaldo	46
Argalarío /Barakaldo	48
Castaño / Abanto Zierbena.....	50

EUSKAL HERRIKO
NATURA

Zuzendaria: Fernando Pedro Pérez.
Erredakzio-burua: Ruben B. Caballero.
Kolaboratzaileak: Nerea Urtaran, Miren Alustiza, Oskar Azkona, Fidel Korta.
Inés Zubia, Jon Zubiri, Elena Azkarreta, Xabier Aramburu, Kepa Alustiza.
Argazkilaritza-taldea: Edurne Urkizu, Aitor Zubizarreta, Xabier Urreta, Izaskun Loidi.
Maketatzailea: Fernando Pedro Pérez.
Legezko gordailua: BI-2452-02.
ISSN: 1695-4645 Aleak: 2.000

Erredakzioa:
Av. Madariaga, nº. 47-6º C - Esc.1 - 48014 BILBAO.
Tel: 688852212. e-maila: adeve1991@gmail.com

Argitaratzailea:
Iraungitzeko Zorian Dauden Espezieak
Defendatzeko Elkarteak.

EHA-1996ko otsailak 7, asteazkena.
3/1996 DEKRETUA, urtarrilaren 9koa, Elkarteak
herri-onurakoa dela aintzatesten duena.

HARPIDETZA-ORRIA

Urteko kuota: Hamabi ale urtean: 36 euro. TLF: 94 475 28 83

CALERA IBAIA / LANESTOSA

KOKALEKUA:

Atsedeneku hau Lanestosa udalerriko hirigunean kokatuta dago eta landa txikia hartzen du Udaletxearen atzealdean, Udaletxearen eta frontoiaren artean.

DESKRIBAPENA:

Jolas edo atsedene instalazioak barnean dituen esparruak itxura atsegin eta bildua du eta udale-txeak, eskolek, frontoiak eta Calera ibaiak mugatuta dago. Hain zuzen ere, ibai horrek emana dio izena leku honi.

Esparru honek umeentzako jolasgune txikia dauka, eguzkitan kokatuta egon ohi dauden ohiko mahai eta erretegiez gain. Era berean, badaude, bertan, itzalpeko leku batzuk intxaurrezko gazteen eta zume negartien oinetan.

Erantsita dago estalpeko frontoi zabala, non denbora eman baitezakegu pilotan jolasten, jateko ordua noiz iritsiko zain.

IBILBIDEAK ETA INTERES GUNEAK

Ubal mendatetik Peña del Mazorantz

Udal mendatea Peña del Moroko eta Cotobaseroko tontorren artean zabaltzen den mendikatea luzearen gainaldean irekitzen da eta Karrantza eta Lanestosa udalerrien arteko muga naturala da. Azken udalerriatik abiatuta, amaitu ezinezko bihurtutako dituen errepidean gora joango gara hegalek estaltzen dituzten izugarizko zelaetan zehar ibiliz. Goiko aldean,

Karrantzarantz jaisten hasi bezain agudo, errepidea utzi eta ezkerretara joko dugu: mendibizkarraren goiko aldeko basabide mehar batean zehar ibiliko gara. Ibilbide osoan izango dugu Lanestosaren, Ordunteko mendizarraren, Calera del Pradoko trokarraren, Lunada mendien eta Ason haraneko mendi-inguruen bista bikainen gozamena hartzeko aukera.

Azken bordaren ondoan, haitzetatik hurbil, adarkadura bat aurkituko dugu. Txabola bakarti baten ezkerretatik jarraituko dugu mendilerro belarrez betearen goiko aldetik aurrera doan bidexka baten ibilbide zirriborotsuari loturik. Pitinka-pitinka karstera hurbilduko gara, arrakalaz, zulogunez, trokaz, dolinaz, haitz zorrotzez eta laberinto gisako lenarrez betetako paisaje hondatu baina zorgarriaren barrura sartuz.

Bertan mea-jarduerak handia izan zuten mendearen hasiaren. Hori erakusten digu zonalde osoan ugari diren meazuloen kopuru handiak.

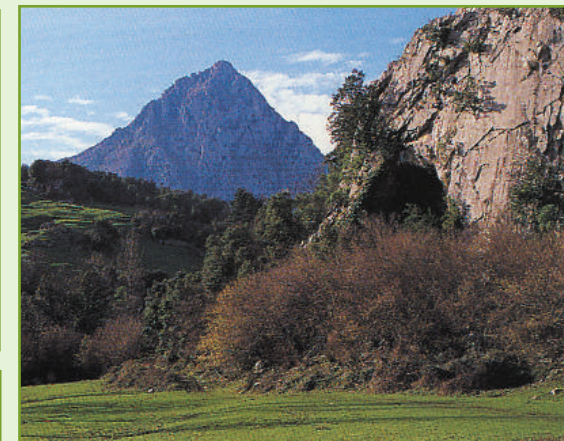
Lanestosa

Leku lasai eta atseginak da eta bertan denbora gelditu-edo egin da. Leku honek bertako kale ederretan osterak egitera gonbidatzen gaitu. Bertako etxebizitzaren aurrealdeko balkoiak ederrei begira diezaiekegu. Bertako eraikinek, beren kokaera geografikoa dela eta, Kantabria aldeko arkitektura-aren eragin handia dute.

Lanestosa Euskal Herriko udalerri mendebaldetarrena eta Bizkaian sortutako aurreneko urietakoa da. Beraren azalera kilometro bat baino gehiegia da. Udalerririk hau Calera ibaiko ibarraren barrenean zehar zabaltzen da. Bera-aren itsasoarekiko ba-tezbesteko garaiera 289m-koa da.

Udalerririk honek ibar meharra hartua du Enkartzioetako eskualdearen mendebaldeko mugan. Ibar hori pendiz gogorreko lur malak-tsuan sartuta dago. Aldapa hori Mortera eta Peña del Moroko tontorretatik jaisten da.

Lanestosa Bizkaiko udalerri txikiak da zabaleari begira. Bertako hiriguneak Erdi Aroko egiturari hobe eusten dio. Udalerririk hau benetako bitxia da. Bertan integraturik daude harriztatutako kaleen perfekzioa, kantabriar tankerako ibilgurekiko etxeak eta XVII. eta XVIII. mendeetako jauregi batzuk.

Futbolzelaia jolasaldea. Ramales-erako bidea hartuz, "Calera ibaia" eta "Futbolzelaia" jolasaldea banatzen dituen ibilaldi egin dezakegu, era berean, hiriko erdigune gehiena zeharkatzen dugula. Zortetik badugu, behar bada, futbol pertiduren bat ikusteko aukera ere izan dezakegu, jolasaldea honek alboan duen zelaiaren izena hartzen baitu. Ramales-erako errepideetik jarraituz, Lanestosatik bi kilometro barru haitzetako pinturak direla eta oso ospetsua den Covalanas haitzuloa aurkitzen da.

ALDEACUEVA / KARRANTZA

KOKALEKUA:

Karrantzako bailara-ko hiriburu den Conchatik Lanzas Agudaseraino doan errepidea hartuko dugu. Berehala adar bat aurkituko dugu. Ibaiaren gaineko zubi bat zeharkatu ostean, larre zabalen artean gora egiten du errepide horrek. Bost kilometro egin eta gero Aldeacueva auzora helduko gara.

DESKRIBAPENA:

Aldeacuevak haitz txikian zulo handiaren izena hartua du. Horren azpian finkatuta daude auzoa osatzen duten baserri bakanak.

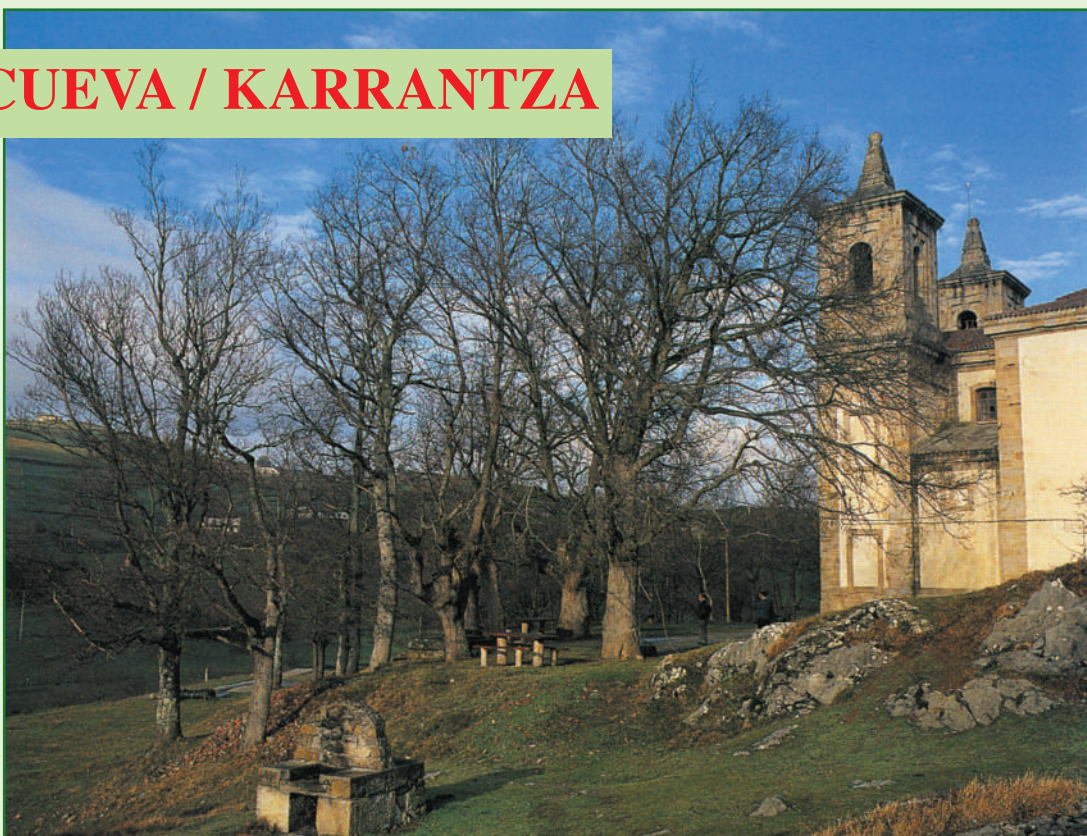
Atsedenekua elizaren aurretik zabaltzen da errepidearen eta hegiaren gainaren artean dagoen hegalean zahar. Ametz- eta gaztainondo-baso txikiaren itzalpean aurkituko ditugu mahai eta erretegi gehienak. Eguzkia nahiago dutenek beren lekua landa atsegin batean aurkituko dute, elizaren albo baten ondoan. Bertatik bista ederrekin gozamina hartu ahalko dute.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

San Bartolome eliza

Beti izaten da harrigarria oso auzo txikian eliza handi-handia aurkitzea.

Eliza hau 1789 eta 1794 bitartean eraiki zen. Obrak udalerrri honetan jaiotako Pedro Negrete Sierra kapitainak ordaindu zituen. Horrek nahita, eredutzat hartu zen Mexikoko

San Migel katedrala. hori zela eta, Pedro Negrete Sierra kapitainak hiri horretatik ekarri eragin zituen planoak.

Eraikin horretako garrantzi- tsuena haren fatxada nagusia dugu, herrertarren estilokoa eta harlanduz eraikia. Fatxada horren gainean dorretzar arranditsu bi daude, ezkila handi bana dutenak.

Haitzuloa

Herrixkaren behealdean, haitzean zabaltzen da haitzuloaren aho zabala, 41 metro zabala eta 15 metro gora dena. Haitzulo hori lur barrutik 140 metrotan sartzen da.

Neurri handikoa da eta isurbidea egiten dio

Kotobastero menditik jaisten den errekatxoari. Merezki du sarrerari ikustaldia egiteak baina ez da gomendatzen espeleologiari buruzko oinarritzko ezagupenik eduki gabe barrurantz sartzea.

Nabarmendu behar da berau historiaurreko ehorzketen hondakinak aurkitu diren ibarraren bederatzi zuloetako bat dela. Bertan errausketaztarnekiko haurnekropoli bat aurkitu zen, adituen arabera aro eneolitikokoa. Hala-ber, zeramika- eta zintzilikario-zatiak aurkitu ziren.

Askos ereerrezagoa eta, era berean, interesgarria izan daiteke, haitzuloaren bestaldera, ibaia kanpora ateratzen den lekura ibilaldira egitea. Bideska, probaalekuaren eta antzinako harrobi baten artean, txara abartsu artera (kantauriko artadi bat) sartzen da, ibilbidea bertatik tunel baten antzera egina duela eta geroago, landa batzutan behe- rantz, aipaturiko ibaia berragertzen den lekura jaisten dela.

Kotobasero

Karrantzako ibar osoaren gaineko bista ederrak dituen Cotobaserorako igoera ibiltoki eroso eta interesgarria da, monumentu megalitiko betea.

Bertara heltzeko, lau kilometro egingo ditugu larreen eta pinu- eta nekostabirbasoketen artean. Badago hormigoiztatutako basabide bat, Aldeacuevatik Las Arreturaseko tontorrera igotzen dena. Bertan, hormigoiztatutako basabidea utziko dugu, Calera del Pradorantz doana. Calera del Prado herrixka polita Zalama mendiaren hegala zabalean kokatuta dago. Eskuinetara jo eta lur-basabide

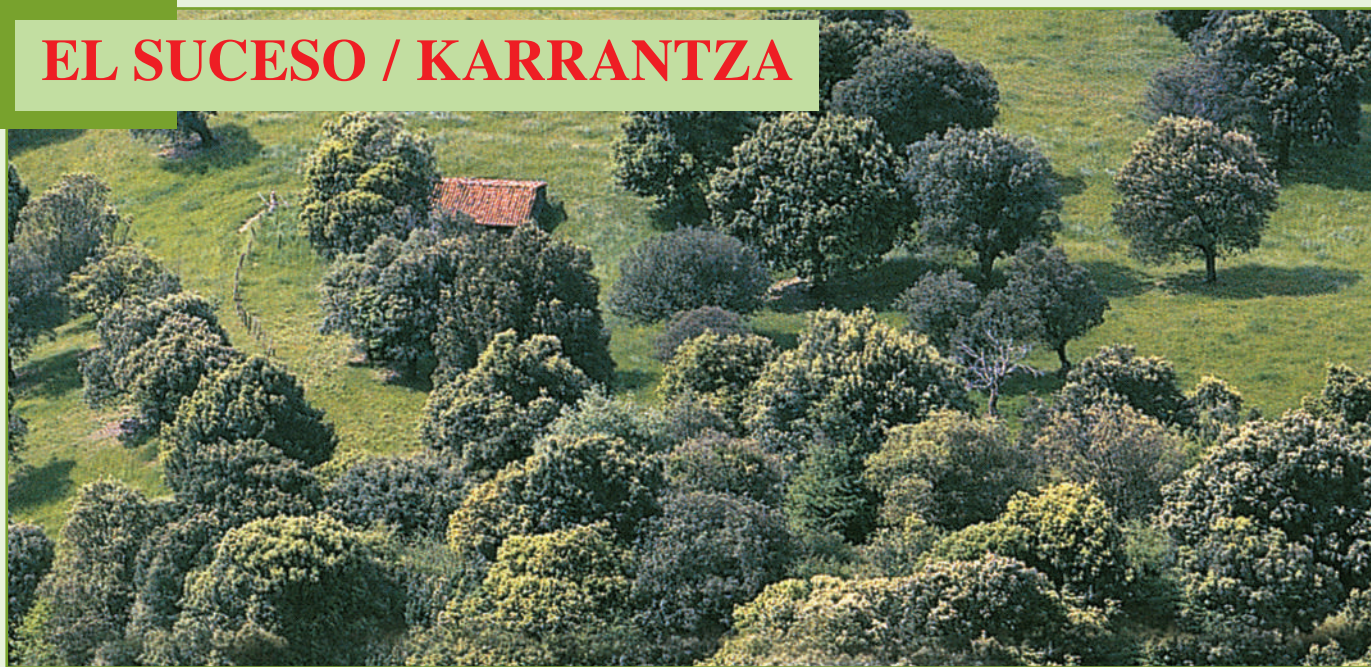

zabala hartuko dugu, Bizkaiko itzuliko seinaleztagailu batez markatua (GR-123). Basabide hori Ubal mendet- rantz eta Cotobaserorantz doa. Marka zuri eta gorriei jarraituko diegu, txilar eta ote zuriekin txanda- katzen diren larreen artean. Basabideak Bernaltako bizkar alda- patsua inguratzen du. Mendi horren hegaletan, basabidearen eskuinalde- an, Bernalta I.eko eta Bernalta II.eko tumuluei begiratu ahalko diegu. Denbora luzerik ez dugu behar izan- go Cotobaseroko trikuharriak desegi-

nik finkatzen diren mendilepo belarrez betea aurkitze- ko.

Hegal gorrian gora egiten jarraituz gero, tontorrerako bideko Berniako tumuluetatik pasako gara. Bertatik bista ederrekin gozamina hartu ahalko dugu.

EL SUCESO / KARRANTZA

KOKALEKUA: Bilbotik Karrantzarako errepide-tik (C-6210) Escrita gainera helduko gara. Bertan ibarraren gaineko bista ederrak ditugu. Kilometro bat baino gehixeago beharrez egindakoan, eskuinean errepide bat aurkituko dugu, adierazkaria duena. Errepide hori pendiz gogorrekoa da eta El Buen Suceso auzora eramango gaitu.

DESKRIBAPENA: Auzo hone-tan Santutegia, zezenplaza, atsedenekua eta Buen Suceso Andra Mariaren monumentua aurkituko ditugu, inguruko paisajearekin bat egiten duen multzo ederra osatzen dutelarik.

Leku horretako zonalde nagusia Llana de Pandotik zabaltzen da. Leku hori azalera zabaleko eremua da, hektarea batzuetako azalera duen eta zezenplazaren eta Birjinaren monumentua-aren artean dagoen pendiz leuneko hegala harturik duena. Bertan erretegi eta mahai asko aurkituko ditugu, hegala horretan zehar irregularki banatuak. Hegal

hori zuhaitz-espezie batzuez berriro basotua da. Zuhaitz horien artean astigarrak, alertzeak, urkiak, platanoak, haritz gorriak eta sasiakaziak aipatu behar dira eta mimosa handia nabarmendu.

Era berean, instalazioek haurren jolasetarako leku bat eta beharrezkoaz hornitutako entrenamendu-zirkuitu bat dituzte, animatuenak gose izanaraziko dituztenak.

Atsedenekua elizaren behealdeko mahai eta erretegi talde batez osatua da, arteek, intxaurrondoek, gaztainondoek eta platanoek osaturiko baso ederraren itzalpean.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Buen Suceso Andra Mariaren monumentua

Zuhaitz gazteek monumentura gidatuko gaituzte. Monumentu hori ermita txikia da, zeinen gainean Buen Suceso Birjinaren irudia baitago. Irudi hori malakar txikiaren gainean finkatuta dago. Bertan ibarraren gaineko bista ederrekin gozamina hartu ahalko dugu. Ibarra bertako auzo eta baserriek zipritin-durik ageri da.

Irailaren 18ª Karrantzako zaindaria den Buen Suceso Andra Mariaren eguna da, ibarreko alde orotatik karrantzar asko joaten diren jaia. Egun horretan, meza nagusiaren ostean, landako bazkaria, zezenketak eta erromeria alaiak egoten dira.

Sopeñako artadia

Bilbotiko errepidea berriro hartuko dugu eta El Callejo auzoraino jaisten jarraituko dugu. Bertan eskuinetara jo eta Biañez eta Paúles auzoetara doan errepide meharra hartuko dugu. Paúlestik osteraldi ederra egin dezakegu, zelai arteko hartxintzarrezko basabide batetik. Gain txikia iritsita, basabidean behera joango gara pinudi baten ondotik, Sopeñako artadira heldu arte. Artadi hori baso bazkaleku bihurtua da, erlikia eta berez naturaren bitxia. Armañongo Parke Naturalean mugilduta gaude. Natur inguru honek paisaje- eta izadi-joritasun itzela du, guztiok miretsi eta gorde behar duguna

(ikus Armañongo parkeari buruzko gaia).

Bizkaiko parke ekologikoa

Bianez kontzejuan kokatuta dago, auzo hori Las Llamasekin eta Paúlesekin lotzen duen errepidearen ezkerreko aldean.

Bizkaiko parke ekologikoan abere iberikoen espezie ordezkarri asko ikusiko ditugu. Bertako instalazioak Carpin izeneko finka zabalean daude, jauregiaren inguruetan. Jauregi hori "Ingeniariaren etxea" deitzen diote. Mende honen hasieran eraiki zuen Urbano Peña y Chávarri jaunak, "Biañezko ingeniaria" zeritzonak.

Ikusiko ditugun abererik gehienak ez dira beren kabuz bizi izateko gai. Zaurituta heldu ziren zuzpertzeko zentru honetara, eta, beraien natur ingurura itzuli ezin ditugula eta, bisitariei erakusten dizkiegu ingurugiroa zaintzeko arreta bultzatzeko itxaropenarekin.

La Moradilla basoa

Haritz gorriek osatutako baso eder honek zenbait hektareatako azalera du eta Escrita gainetik Karrantzako bailarara jaisten den hegalean dago, La Moradilla izeneko lekuan. Udazkena heltzen denean, bertako frondeen kolore biziekin gozamina hartu ahal dugu guztiok.

Enbor zuzeneko haritz lardenen artean berauen hosto handi eta bereziek estalitako lurzorutik patxada ederrean oster egiteko, sarbide egokiak Las Torcachas, El Callejo eta Cezura auzoetatik abiatuak dira.

SAN ROQUE / TURTZIOZ

KOKALEKUA:

Turtzioz udalerrri txikia da eta Enkartzioetako iparraldean kokatuta dago, BI-2617 eskualde-errepideak komunikatuta. Errepide horrek Guriezo eta Villaverde de Trucios lotzen ditu. Errepide horretatik joanik eta Turtzioztik Villaverde de Trucios-eranzko irteeran, ibilbidearen ezker aldean errepide meharra aurkituko dugu, txarto seinaleztatua, San Roke elizara heldu arte pendiz gogorrean igotzen dena. Bertako goiko aldean aurkituko dugu atsedenekua.

DESKRIBAPENA: atsedenekua bildurik duen inguru erakargarria San Roque elizak, zezenplazak eta baserri bik osatuta dago. Instalazioak herrixkaren goiko aldean daude. Mahaiak eta erretegiak landa atseginean zehar zabaltzen dira. Pendiz arin edo leuneko landa tenpluaren gainean igotzen doa. San Roque basilizak eta zezenplaza xumeak multzo harrigarria osatzen dute haritz, astigar eta ezki handien talde gerizpean.

Eguzkitan luzaro eta zelai zabalek inguratuta dagoen atsedeneku honek Turtziozko bailararen bista bikainak ditu. Ibar hori, Agüera ibaia baitaibilkio, mendi malkartsuek inguratuta dago. Horrelako mendiek (esate baterako, Jorrios eta Armañon mendiek) ekologi balio handia dute. Bakerako eta lasaitasunerako deia-edo dago naturan erabat integriturikako leku honetan.

erramuek eta abarrek osatutako heskai sarrien artean sartutako bide belartsua. Heskaiok gure inguruko zelai zabalek mugatzen dituzte. Gorago, eta pinidi txikia zeharkatu ostean, errepidea adarkatzen da. Guk aurreko adarkadurara joko dugu eta basabide bat berehala iritsi. Basabide hori hormigoizkoa da hasiera

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Fuente La Cárcel

Ezin hobe dugu atsedenekuaren inguruneetatik era atseginean oster egitea, zertarako-eta Enkartzioen inguru zoragarri hau pixka bat hobeto ezagutzeko. Izan ere, leku hau oso ezezaguna da bizkaitar askorentzat.

Bizkar txiki batek gora egiten du Sn Roque herrixkatik hurbil samar leku estrategikoan, Artzetales eta Turtzioz udalerrien arteko erdi bidean. Bertako goiko aldetik, eskualde osoaren gaineko bista zabalekin gozamina hartzeko aukera dugu.

Atsedenekuaren gainetik abiatua da, basabidearen eskuinaldean, haritzek, gaztainondoek, astigarrek, hurrondoek, hesilaharrek, basat

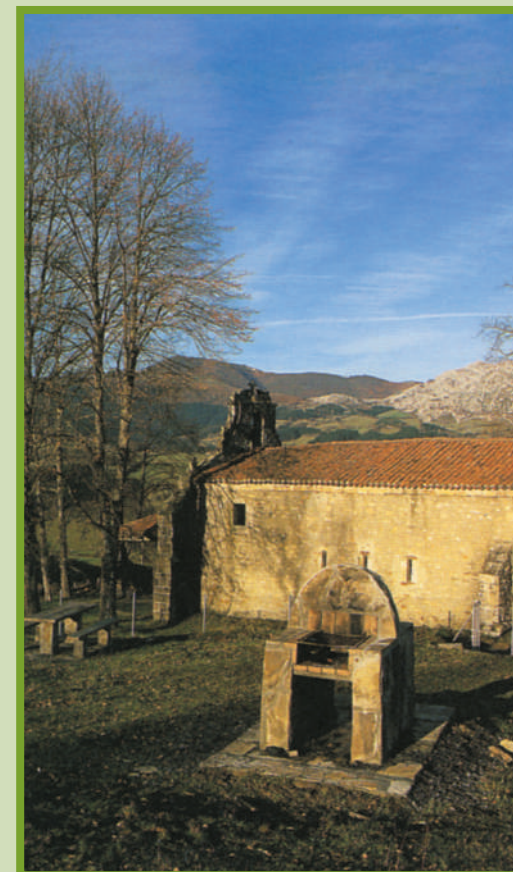

batean, baina ondoren asfaltoztatuta dago, Basabide horretan zehar, bizkarraren behean kokatuta dagoen baserri bakartirantz joango gara.

Hegal gorrian gora joanda, alda-pa laburraren ostean, Fuente La Cárcel muino zabalaren goiko aldera iritsiko gara. Goiko alde horretan erpin geodesikoa dago.

Turtzioz

Turtzioz udalerrriak sakonune txikia hartua du Oriñongo itsasadarrean itsasoratzen den Agüera ibaiaren ertzetan. Biztanlerik gehieneko gunea haranaren barrenean kokatuta dago, La Iglesia, La Puente eta Romaña auzoetan. Iparraldean, Kantabriako mugetatik hurbil, Pando eta Basinagre auzoak aurkituko ditugu. Gainera, Gordon, Cueto eta Recueto bezalako herrixka txikiak daude, ibarraren inguruko hegalek malkartsuek sakabanatuak.

Osteralditxo eginez hurbilduko gara enkartzioetako txoko honetara. Bertako hirigunean jauntxe asko ikusi ahal ditugu. Berauen artean La Puente dorretxea eta leinu bereko jauregia nabarmendu behar ditugu. Jauregi hori elizaren aurrean kokatuta dago eta XVIII. Mendearen bukaerako hiri-jauregiaren ohijo adibidea da. Dirudienez, jauregi horretan egin zen lehenengo Eusko Jaurlaritzaren azken bilera, Jose Antonio Agirre berau erbesteratu baino lehen buru izan zuena.

Romañako San Pedro parrokia arkitektura gotikoaren adibide bikaina da eta elementu errenazentista batzuk ditu. Beraren alboan kokatuta dago zezenplaza, non zaindariaren jaietan zezenketak ospatzen baitira.

Turtziozko bailara ez da oso zabala, baina beraren lurraldean ekologi balio handiko lekuak

ugari dira. Berauen artean honakook nabarmendu behar ditugu: Remendón mendiko haritzia, Basinagrekoko arta-

dia eta Jorrios mendigune karstiko itzela. Naturarekin eta paisajearekin lotutako ondorearen jorritasun handia, basabere-ugaritasuna eta bertako arraza nagusietako batzuen biziraupena direla eta, barruti horiek babestu beharrean gaude. Hori dela eta, lekuok Armañongo Parke Naturalaren barruan sartu dira.

SALDROPO / ZEANURI

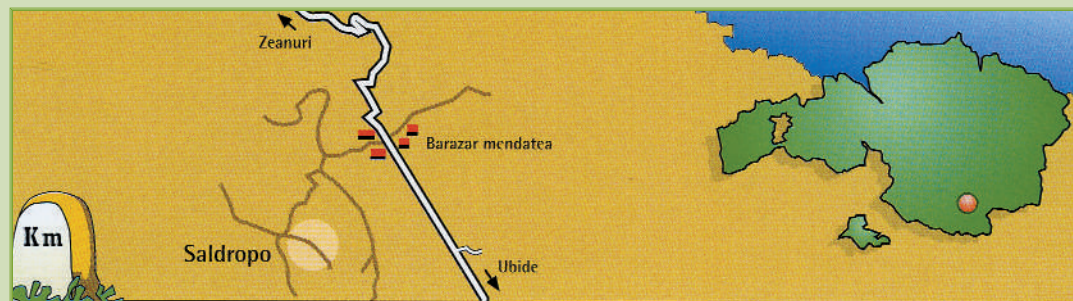
KOKALEKUA: Bilbotik Gasteizeranzko bidean, Barazar mendatean, ezkerretara joko dugu monolito batek markatutako basabide zabaaal batetik, Saldropoko hezegunerantz.

Inguru osoa, bidearen albo bietan, berriro basotua da Korsikako Laricio pinua, Douglas izeia, haritz gorria, alertze japoniarra edo Lawson altzifrea bezalako hainbat zuhaitz-espeziez. Sartzear gauden Gorbeia Parke Naturalaren arautegiari eta ezaugarriei buruzko informazioa eskaintzen diguten kartelak daude.

DESKRIBAPENA: atsedenekua zona lau zabalean kokatuta dago, Gorbeia Parke Naturalaren ateetan, Saldropo Zohikaztegitik oso hurbileko pribilegiatua. Leku erakargarri hau Atxuriko Haitzetako horma-bular zabalek babestuta dago. Horma-bular horien gainean altxatzen dira mendiguneko tontor nagusiak.

Atsedenekua bi lurzatitan banatuta dago, lurzatiok sartzeko basabideak bananduta daudelarik. Ezkerraldean, mahai eta erretegiak nekosta-baso sarri baten pean hedatzen dira. Hori guztia tren-langaren bitartez egindako landa-itxiturak inguratuta dago. Zona itzaltsua da, udako egun beroetan oso atsegina, baita hai-zeek mendiotan jotzen dutenean ere.

Eskuinaldean, elorri zurien hesi batek inguratuta dago atsedeenlekuaren zati nagusia, lizarrak, urkiak, saha-

tsak eta abar bezalako zuhaitzen gerezia probetxatzen duen itxura zirkularreko landa zabala.

IBILBIDEAK ETA INTERES-GUNEAK

Camposen txabola eta Eneabeko tontorra

Ibilbide atsegin honetan paisaia askotarikoak aurkituko ditugu, atsedenekuaren inguruetan ezkutatzen direnak, hala nola, Saldropo larreak, Zubiola ibaia sigi-sagan doan pagadi eder bat, edo Eneabeko tontorretik irekitzen zaizkigu Parke Naturalaren bista ederrak.

Atsedenekutik abiatuko gara eta sartzeko basabidetik atzera egingo dugu pare bat kilometro, eskuinaldean basabide seinalatzatu bat aurkitu arte. Basabide horrek Camposen Txabolarantz eramango gaitu.

Lur lautik ibiliko gara nekosta eta alertzez osatutako zuhaitzi tartekatutako dituzten lurzatiekiko larre zabalen artean. Alertzeen azikulak urre koloreko bihurtzen dira

udazkenean. Hostogalkorreko azken koniferoak dira, hau da, udazkenean beren hostoak galtzen dituzten bakarrak.

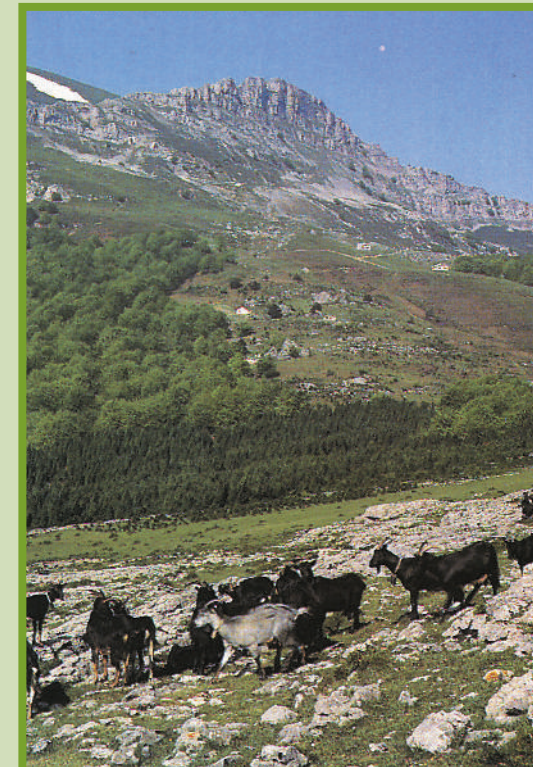
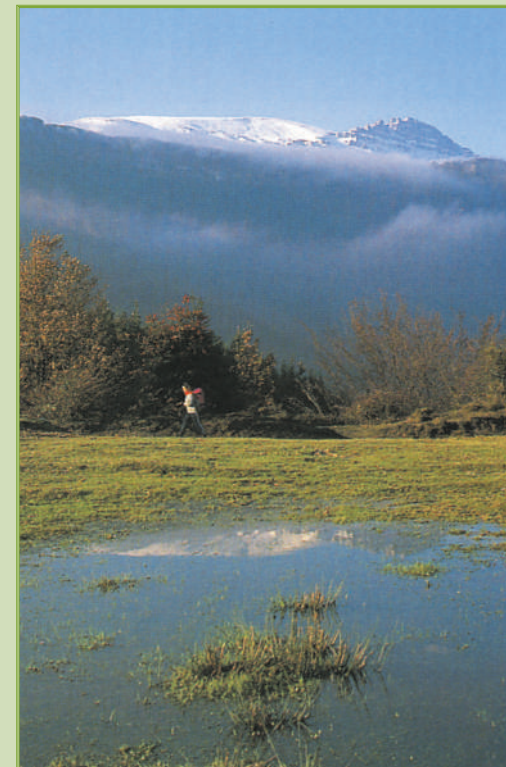
Gure aurrean Eneabeko tontorra daukagu, goian dituen antengatik errazki eza gutu ahal dena. Bertarantz joango gara. Laster aurkituko dugu, basabidearen eskuinaldean, pagadi zahar bat, zeinen pean Zubizabala errearen urak sigi-sagan baitoaz. Ingururen hau oso ederra da.

Basabide nagusia utzi eta ezkerreko basabidea hartuko dugu, gainerako landaren artean gorostiak nabarmentzen diren lur batetik doana. Gorostiak ugari dira; eta beraietako asko, handiak. Zuhaixkok ikusgarriak dira eta urtearen zati handi batean fruitu gorriak dituzte, animaliatxo askorentzat ezinbesteko elikagaiak eta neguko bizigaiak direnak.

Azken metroak hegalean gora doan basabide belartsuan zehar egingo ditugu, goiko mendilerroa iritsi arte. Bertaratzeko, hiru bat ordu laurden behar izango dugu.

Saldropo zohikaztegia

Duela gutxi arte ustiatua zen Saldropo atsedenekutik hurbil zohikaztegi bat. Saldropo Zohikaztegiak hiru bat hektareako azalera zuen eta, kalkulaturakoaren arabera, 2.500-4.000 urte ditu. Saldropoko geruza turbosoaren lodiera handia (hiru metrotarainokoa) zela eta, leku hau lorazaintzarako lurak lantzeak arduratutako enpresa batek industri mailan ustiatuta izan zen. Gainustiapenak tokiko zohikatzaren erreserbak ia erabat agortarazi zituen. Jarduera dagoeneko lagata, lekua orain gutxi berreskuratzeko plan baten helburua izan da. Plan horrek ez du ateratako materiala berriro itzuli nahi, landare eta abere-bizitza berriro piztea ahalbidetzen duten baldintzak ezarri baizik. Gainera, aterako materiala lehengoratzeko ia ezinezkoa izango li-

tzateke.

Interpretazio zentruan aurki dezakegu ekosistema hauskorron garraantzia ulertzeko beharrezko den informazio guztia.

Atxuriko Haitzak

Atxuriko Haitzek harritsu luzea osatzen dute, atsedenekuaren aurrean altxatzen dena.

Haitzon gainean altxatzen dira mendiguneko tontor nagusiak, Gorbeia eta Aldamin.

Ataaka berezi batek ahalbidetzen die hurbiltzen diren mendizale ugariei horma gainditzea. Esekitako erlaitzaren modulo eraketa geologiko bitxiari ari gara, zein bidezidorrak zeharkatzen baitu korridore mehar bat baliatuz. Toki horretatik aurrerako bidea ezin zaie gomendatu mendian gutxitan ibilitakoei. Izan ere, zona harritsu irristakorra dago, arriskutsua izan daitekeena.

TUETXE-SAN ANTOLIN / ARTZENTALES

KOKALEKUA: atsedenekura hurbiltzeko, Traslaviñatik desbideratuko gara Artzentaletako udalerriko hiriburu den San Miguel de Linareserantzko bidean. Herriko frontoiaren alboan errepide meharra aurkituko dugu. Ribas auzoaren ondorengo pasan eta behean eginda, San Antolin ermita ikusiko dugu, zeinen inguruetan atsedenekua baitago.

DESKRIBAPENA: leku honetan aipagarriena tenpluaren fatxada nagusiari datzekion zezenplazak osatutako multzoa da, kanpai-hormaren azpikoa. Eraikuntza mota hau oso ohikoa da eskualdearen mendealdean, eta beraren jatorria hertsiki loturik dago larrabeak ateratzen diren erromerien jai-izaerarekin. Horrelako ekitaldietan basabeak txuliatzen dira. Basabeak bertako arraza da eta inguruetako mendietan erdibasati bizi da. Hortaz, oldartzeko egokia da, hezigabea baita.

Mahaiak eta barbakoak lur zerranda meharrean zehar finkatuta daude, tenpluaren behealdean. Leku hau ezin hobea da eguna landan emateko eta fronde berdeen bitartez estaltzen gaituzten amezten eta platanoren gerizarekin eta inguruko paisaien handitasunarekin eta edertasunarekin gozamen hartzeko.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Artzentalesko haritza

San Miguel de Linares inguruan gozamen hartu ahal dugu itxuraketa bikaineko haritz gora eta arranditsuari begiratuz. Haritz hori Euskal Herriko arbola berezietako bat bezala sailkatua izan da.

Udalerriko hiriburutik errepide meharra ateratzen da, Rebollar auzoraino doana. Jaitsiera labor baina nabarmenaren ostean, errepideak

bihurgune itxia taxutua du Pedreo errearen gainean. Oso deigarria da adaburu bi-ribil eta ederreko arbola sendoa, erriberako landaretza sarri eta katramilatuaren gainetik nabarmen ateratzen dena. Haren presentzia urrutitik salatzen du.

Arbola zahar hori 36,5 metro gora da, haritz kandudunaren eta ameztaren hibridazioaren emaitza. Gertaera hori oso ohikoa da Enkartzioen ekialdean.

Kontzejuko ametza

Erdi Aroan, eskualdea osatzen zuten hamar errepublika txikiak bakoitza ohiturekin eta usadioe

kin lotutako oinarritzko administrazio xumeaz gobernatzen zen, kontzeju irekian bilduz, auzokoek dei egin ostean. Kontzeju horiek ezin hobeki eratu eta antolatutako erakundeak izatera heldu ziren, eta beraien batzarrak handitasunez egiten ziren, leku sinbolikoan, haritz baten itzalpean normalean.

Artzentales udalerriko hiriburu den San Miguel de Linaresko plazan duela denbora gutxi arte ikus zitekeen bilere itzala ematen zien haritz zaharra, "Kontzejuko Ametza" deitzen ziotena. Bertara bildu zen haraneko gobernu, oraindik dagoen haritzko mahai handiaren ingurura.

Artzentales

Alen mendiaren hegala zabaletan zehar larre eta hariztien artean osteratzen egin eta biztanle-gune txikiak zehar ibiltzea udalerritik haur egutzeko erarik egokiena da.

Artzentales leinu eta oinetxe ugari sorlekua izan zen. Horietariko askok aktiboki parte hartu zuten Behe Erdi Aroan zehar Bizkaia osoa aurka jarri zuten eta Enkartzioen eskualdean bereziki basatiak izan ziren bandokideen borroketan. Garai hartan sortu ziren eskualde osoan oraindik zutik dirauten dorretxeak asko. Artzentalesen ditugu

horren adibide onak, esate baterako, Miranda eta Orcasitas dorreak, Bizkaiko txoko eder honen historia luze eta joria laburbiltzen dutenak.

SANTA CRUZ ETA LA TOBA / ARTZENTALES

KOKALEKUA:

Santa Cruz Arzentaless udalerriko auzo ugarietako dugu, En-kartzazioen eskualde bizkaitarrari dagokion udalerrikoa. Bertaratzeko, Traslaviñatik datorren errepidea hartu behar dugu. Kontzejuko hiriburu den San Miguel de Linares zeharkatu eta bost kilometro egin ostean, herrixka txiki honetara helduko gara.

Elizaren aurrean zabaltzen den plaza txikitik gorantz joaten jarraituko dugu: eskuineko errepidea hartuko dugu, atsedenekuaren ondoan berehala utziko gaituena. Atsedenekua Agerri izeneko baserri multzo baten aurrean dago, ibilbidearen eskuinaldean.

DESKRIBAPENA: Santa Cruz auzoa El Somoko hegal eguzkitsuetan dago, bertako ganadua nagusi den abeltzaintzakoazienda talde garrantzitsua elikatzen duten bazkalekuez betetako muino biribilean. Atsedenekua auzoaren goiko aldean kokatuta dago, aspaldi mendiok estaltzen zituzten baso zabalen aztarna den arte eta ametzen gerizpeko ibaibasoaren barruan. Instalazioak dituen esparru txiki hau ganaduari barrura sartzea eragotzen dion landa-itxiturak mugatuta dago.

Atsedenekuak ez du ituririk, baino metro gutxitara, errepidearen beste aldeko baserri batzuen ondoan, uhaska zabala dago, hodi handikoa eta ur ugariduna.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Santa Cruz auzoa

Santa Cruz auzoa ez dago guneko trinkoak osatuta, bai-

zik eta inguruetatik sakabanatutako baserri talde txikiek osatuta. Ibilbide zirkular eta xumeak, atsedenekua abiagune baitu, ahalbidetuko gaita herrixka ordu erdikoa baina denbora laburragoan ibiltzea, larre berdeen, ortuen eta arte, in-txaurrondo, hurrondo eta mimosa talde txikien artean ibiliz.

Baserrien aurrealdeetan zabaltzen diren eta kantabriar eragina duten balkoidi koloristekin gozamen hartuko dugu. Era berean, etxea noile zaharra aurkituko dugu, Santa Cruz jauregia. Gainera, ibarraren eta inguruko mendien bista ederrak ditugu.

La Toba atsedenekua

Badago ordu erdi pastazo dirauen ibilbide hederá. El Somo mendia inguratzen duen eta La Toba auzo lasai eta ezkuturatu jaisten dena.

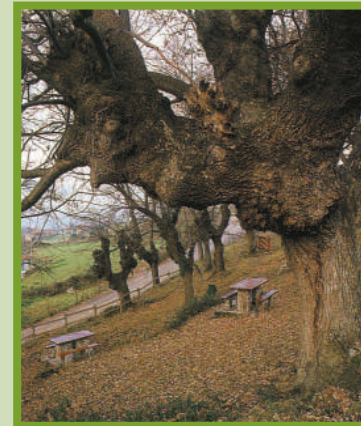
Ibilbidea atsedenekuan bertan hasiko dugu eta haren goiko alde mugatzen duen hartxintzarreko basabidea hartuko dugu. Lehenengo bihurgunean eskuinetara jo eta bide meharra hartuko dugu. Pinudi txikiaren inguruko errepide horri jarraituz, babesik gabeko hegal batean gora joango gara, Santa Cruz auzoa atzean utzirik.

Laster utziko dugu bide nagusia, beste bat hartzeko; beste hori gure eskuinean aterako da. Inguruan landatutako lizar ugari dituen eta egurrezko saroe batek inguratutako txabola txikiaren ondok pasako gara. Oso ohikoa da zuhaitz hori kantabriar erlaitzean zeharkako artzaintza aldeetako hortan ondoan kokatzea. Izan ere, zuhaitz horretatik zuhain ona eta ganaduarentzako etzaintza bikaina lortuak dira; gainera, antzina lizarra zuhaitz magiko eta ganadu-babesletzat hartua zen.

Astiro-astiro jaisten joango gara zelai zabalen artean, auzoaren goiko aldean kokatutako baserri baten ondoko errepide meharrean iritsi arte. Errepidetik jaisten jarraituko dugu amezti zabala aurkitu arte. Horren gerizpean, eta egurrezko esparru batek inguratuta, La Tobako atsedenekua aurkituko dugu freskura gozoko ingurune lasaian. Bertan ohiko baserri bi finkatuta daude, zeinetako bat agroturismorakoa baita.

Alen mendia eta Mina Federico

El Somoko bizcar berdearen atzean dago Alengo tontorra. Alen mendia gizakiaren eskuak luze markatuta dago. Beraren hegaletan historiaurreko aztarna asko aurkituko ditugu, Gerra Zibileko lubakiak eta, batez ere, paisaje hau oso aldatu zuten mea-lanek utzitako aztarna

sakona. Edonon aurki ditzakegu indusketak, meazuloak, zaborteziak, eraikuntzak eta Mina Federico bezalako meatzari herrixka zaharren baten hondakinak.

Monumentu megalitikoaren gaineko gaian ibilbide interesgarri bat proposatua da, Santa Cruz atsedenekua abiagune duena. Ibilbide horri jarraituz, inguru pribilegiatu hau ibilia da. Inguru honek gure lurraldeko iragan historikoaren funtsezko zati bat erakusten digu.

San Antolin basiliza

Artzentaless-eko aranean errepideetan oso trafiko gutxi ibili ohi denez, oso leku egokia gertzen da bizikletan edo oinez txangoak egiteko; dituen ikuspegi ederrei, edozein bide bazterretan haritz, urki, gaztainondo eta haltza zuhaitz interesgarriak aurkitzeko aukera gaineratu behar zaio. Beste hainbat artean San Miguel de Linares-en hasiera izan eta San Antolin basilizarara doan ibilaldia gomendatzen dugu. La Toba-tik auzo honetara jaisten garela, pilotalekura heltzean, eskuinetara, Las Ribas auzunetik zehar basilizarara eramango gaituen auzo-kaminoa aurkituko dugu.

Toki honetako zerik ikusgarriena antzinako zezenplaza txikia da; basilizaren aurrealdean bera-ekin bat eginda, beherantz lurra kenduz sakonerantz eginda dago. Oso ugariak dira eskualde osoan honelako barrutiak eta antzina zaindariaren jaietan basobehiak toreatzeko erabiltzen ziren. Toki honetan La Toba-koaren aantzerako neurriak dituen beste jolasaldea bat aurkitzen dugu.

LA PORQUERIZA ETA KOLITZA / BALMASEDA

KOKALEKUA: atsedenekua sartzeko ibilbidea Herbosa gainean hasten da, zein C-6210 errepidearen alboan baitago, Balmasedako eta Artzentalesko udal barrutien artean.

Galtzadaren ezker alde-tik abiatzen da basabide bezala seinaleztatuko errepide mehar bat, Bizkaiko Foru Aldundiaren 3. zenbakiko mendi-bizikletarako zirkuituak konpartitzen duen ibilbidea. Garbea mendiaren hegala inguratuz gero, lehenik, mintegi bateraino joango gaa, non asfaltoa bukatzen baita. Gorantz jarraituko dugu hormigoiztatuko basabide batetik seinaleztatutako bidegurutze bateraino. Bidegurutze horretan ezkerretara joz gero, Garbearantz joango ginatke. Guk eskuinetara joko dugu, Kolitzarantz. Kilometro bat eta erdi egin ostean, La Porqueriza atsedenekura helduko gara.

DESKRIBAPENA: atsedenekua ibilbidearen ezker aldean kokatuta dago, landa-estiloko zurezko itxurak mugatutako lur zabalean.

Suebaki zabal bat Garbea mendian behera doa eta lur zatia zeharkatzen du, berau bi zona ezberdinetan zatituz. Eskuinaldean ugari dira usain goxoa barreiatzen duten nekosta lerdenak. Ezker aldean pinu helduen talde baten itzalak mahai eta erretegiak babesten ditu.

Atsedenekua Garbea eta Kolitza tontorrek elkartzen dituen mendilerro luzean dago. Kokaera pribi-

legiatuask, Artzentales eta Balmaseda udalerrien artekoak, Ordunte mendien ingurune pribilegiatura sartzeko ahalbidetuko digu. Ingurune hau paradisua da eta liluratuko gaitu.

IBILBIDEAK ETA INTERES GUNEA

Garbea

Garbea mendiaren hegoaldean dago atsedenekua. Haren tontorra alboko udalerrietako biztanleek bisitatua eta eskualdearen behatoki bikaina da. Horregatik deitzen zaio "Enkartazioetako balkoia".

Atsedenekutik hurbil egoteak bertara zailtasunik gabe geltzea ahalbidetzen du, bai La Porquerizako instalazioak zeharkatzen dituen suebakian gora eginez, bai lehenengo bidegurutzeraino sartzeko basabidetik atzera eginez eta bertatik tontorreraino eskuinetara joz.

Kolitza

La Porquerizatik, erdiko basabideari jarraituz, ibilaldi luze eta ia laua has dezakegu, Kolitza mendiaren oinean kokatzeko. Bertatik aurrera, tontorrera

sartzeko hainbat bide daude. Ausartenak erpin harritsuaren goiko aldeko baselizarantz bertikalki igozten den mendilerro maldatsuan gora joan daitezke.

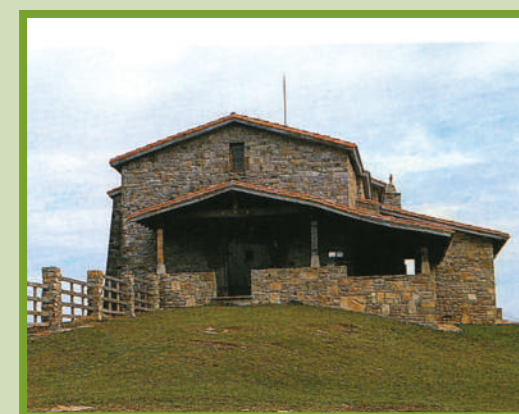
Igoera lasaiagoa nahiago badugu eta paisajeaz gozatzeko denborarik badugu, basabide zabal batetik jarrai dezakegu. Basabide hori, hegala inguratu ostean, lotura handiekin gora doa Kolitzaren eta Portugalejo/Terreros mui-noaren arteko mendilerporaino. Leku horretan Balmasedako Udalerriaren atzetxe bat dago. Era berean, badaude babesleku modura berriro egokitutako elurzulo zahar bat eta atsedeneku goxo bat. Atsedeneku horretan hamar erretegi, sei mahai eta iturri bat daude.

Kolitza, Oitz, Gorbeia, Sollube eta Ganeko-gorta bost deiadar-mendi ziren eta mendiotatik dei egiten zitzairen Bizkaiko Jaurreko batzarkideei. Sutzar handiak pitzuz eta adarrak behin baino gehiagotan joz dei egiten zitzairen eskualde bakoitzeko ordezkariak. Ordezkariak adarra entzun eta Gernikarantzko bide luzea hasten zuten.

Tontorrean Kolitzako San Sebastian basiliza, San Roque izenaz ezaguna. Gaur egun, harri bakan batzuek eta atari erromanikoak bakarrik gogoratzen dute haren legendazko jatorria, XII. mendearen hasierakoa.

Ordunte mendiak

Ordunte mendiek bizkar zabalak Bizkaiko mugetara zabaltzen dituzten babesik gabeko tontorren segida luzea osatzen dute. Agüera, Ason eta Barbadun ibaien artean Bizkaiko Golkoan Itsasoratzen diren ibai-arroen arteko isurialdeen banalerroa osatzen dute, edo Mediterraneorantz Ebrorantz joaten diren arteko isurialdeen banalerroa.

Kolitza mendietako tontorrik mendebaldetarrena da. Bertatik haitzlerroa osatzen duten gailur nagusietako batzuetara hurbil gaitzke, edo Zamalatik bereizten gaiztuzten hamazortzi kilometroak ibiltzen dituen mendi-zeharbide gogorrean mentura gaitzke. Zalama 1.336 metro gora da, Bizkaiko bigarren tontorrik gorena.

LA HERRERA / ZALLA

KOKALEKUA: La Herrera-ljalde auzoa biztanle-gune txikia da eta Zallatik bi kilometrotara kokatuta dago, udalerri hori Balmasedare-kin lotzen duen C-6318 errepidean. Galtzadaren ezker aldean, Cadagua ibaiaren gaineko zubia zeharkatu baino lehen- toago, eskola zaharren eraikin zabala aurkituko dugu. Bide meharrek bere ezker aldean atse- denlekuaren ondora eramango gaitu.

Era berean, herri ga- rraioz hel gaitezke Bilbotik Balmasedarako tren- a erabiliz. Izan ere, La Herrera-ko geralekua atsedenera oso hubil dago, ibaiaren beste ertze- an

DESKRIBAPENA: La Herrera atsedenera landa zabala har- tua du eskola zaharren eta ibai- arren artean dagoen lur- rean. Harizko hesi batek instalazioak mugatzen ditu, astigarren, ez- kien eta platanoen gerizpekoak. Iturria atsedenera esparrutik kanpo dago, baina errepide- a zeharkatu besterik ez da egin behar ura hartzeko txorrota aur- kitzeko

Eskola-erakinen aurrealdean ataripe zabala bi daude, euria izanez gero babestuko gaituz- tenak

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Balmaseda

Enkartzioetako hiriburu den Balmaseda Bizkaiko hego- mendebaldean dago. Cadagua ibaiaren ertzean. Beraren existentzi- a daukagun lehenengo berria 1199koa da. Urte hartan sortu zen uria eta eman zitzaizkion foru bereziak

Balmaseda betidanik izan da saleroskeren beharrezko pasa- bidea. Horregatik, aduana-plaza eta merkatu garrantzitsu bihurtu zen. Erabat galdu dira hark antzina inguruan izan- dako harresiak, eta hark goian zuen gatzelutik horma bakan

batzuk bakarrik geratzen dira. Baina Balmasedak bere historian jasanda- ko goibeherek gora-behera, oraindik asko dira ikus ditzakegun eraikin eta monumentu interesgarriak.

San Seberino parrokia

Erataroko tenplu gotikoen adibide ederra da, XIV. mendearen hon- darreran eraikia. Beraren barruan balio handiko beirateak eta zaharberri- tu berri den erretaula interesgarri bat daude.

Muzako Zubi Zaharra

Zalantzarik gabe, berau dugu Balmasedako monumentu enble- matikoa. Gatzelarako bide zahar- reko derrigorrezko pasabidea zen.

Udaletxea

XVIII. mendearen lehenengo herenean eraikia izan zen. Gaur egun, beraren jatorrizko itxuratik ezer gutxi geratzen da. Nabarmengarrien ataripeak dira. Zenbait obra mude- jarren antzekoa da udaletxea. Horrexegatik deitzen zaio herrian "mezquita"

"La Encartada" txapei fabrika

Fabrika honek pasa den mendearen hondarretan hasi zuen bere jarduerak, eta orain gutxi arte iraun du bere instalazioe- tan ia ezer aidatu gabe ibiltzen. Oraindik ukitu gabe du bere makineria. Hori dela eta, multzoa kultur intereseko ondasun adierazita dago.

Cadagua ibaia

Cadagua ibaia, aintzina Salcedon, izen bereko burgostar herrian jaio- tzen da. Bizkaian El Berrón herri- tik sartzen da eta Balmasedan, Zailan, Güeñesen, Sodupen eta Alonsotegin zehar doa, Bilboko itsasadarrera heldu arte. Itsasadar horrekin bat Zorrotzan egiten du

La Herrera, jende asko arrantza egi- tera joaten den arrantza-esparru bat dago. Derrigorrezkoa da jarduerak hori burutu ahal izateko baimena lortzea. Pertsona eta eguneko gehieneko arrantzari- eta harrapaketa-kupo bat dago. Ibaiaren tarte hori amuarrain arruntez berriro hornitua izan da. Hori lagungarria izan da Cadagua-ko fauna berriro pizteko. Hortaz, ibai-arro honi tradizio-ko amuarrain-izaera itzuli zaio.

La Mella

Zalla udalerrian, Enkarta-zioetako eskualde osoan bezala, leinu askok beren dorretxe eta jauregiak eraiki zituz- ten Erdi Aroan. La Herrera-ko hurbil dago La Mella multzo bikaina, Terreros dorreak, Urrutiatarren jauregiak eta San Antonio basilizak osatua.

Ondare historiko hau ikusteko, eskolen aurreko errepide- a zeharkatu eta Cadagua ibaiaren ondotik doan auzobide batera sartu behar dugu. Gure arreta bereganatuko duen lehenengo Terreros dorrea izango da, hogeitaka metro gora dena. Gure ibilaldiari jarraituz, José Urrutia y Las Casas militarren jauregiaren hondakin- etara helduko gara. Militar hori XVIII. mendearen bukaerako Errege Armadetako kanpo mariskala eta kapitain jenerala izan zen.

Haren aurrean eraikita dago San Antonio basiliza, fatxad- an neurri handiko armari bat duena.

Arrantza barrupe intensiboa

Jolasalde ondorik iragaten den ibai- aldean arrantza barrupe sarria sortu izateak, hainbat arrantzaileri beren zaletasuna udal- atik kanpo gozatzeko bidea ematen die. Turtzioz-eko udalerrian kokatuta dagoen arrain- hantegi batek du "amu- arrain arrunta" hazi eta barrupean askatzeko ardura. Ekimen honek ahalbideratu du Kadagua ibai-ko arrainak eskuratu eta ugaltzea, gaituen erit- ziz, etorkizun iluna izate- tik ibai arrantza-ko leku ederra izatera bilakatu delarik. Hala ere, ezin- bes- tekoa da, alde- z aurretik, iharduera honetarako bai- mena lortzea, eguneko gehieneko arrantza- le kupoa izaten delarik.

BOLUNBURU PARKEA/ ZALLA

KOKALEKUA: Zallako Ibarra auzoaren irteeran, Balmasedaranzko bidean eta tren-bideak zeharkatu baino lehen-
txoago, errepidearen ezkerrean, atsedeenlekurantz jarraitu beharreko bidea adieratzen duten adierazgailu bat aurkituko dugu. Errepide mehar batean zehar, ortu eta baserrien artean, kilometro bat egin ostean, Bolunburu atsedeenlekuaren ondora heldu gara.

Era berean, geroago bat eraikiko da atsedeenetik hurbil. Hori dela eta, hemendik gutxira, instalazioetara errazkiago sartu ahalko gara Bilbotik Balmasedarako trenaz baliaturik.

DESKRIBAPENA: Bolunburura aurkituko dugun lehenengo gauza aparkaleku zabala izango da, umeentzako jolasguneaz, zerbitzu-eraikinaz eta trn-geralekuaz gain. Asfaltatutako sarrera bat atsedeenlekuaren goiko aldean zehar doa eta instalazioak elkarrekin lotzen ditu.

Atsedeenlekuak luz-zerrenda zabala hartuta du Cadagua ibaiaren ertzetan. Landak atsedeenlekuaren barruan oso ondo ordezkaturik dagoen erriberako landaretza naturalekin tartekatzen dira. Taula didaktiko batzuek, estrategikoki kokaturik, ekosistema haugarriaren ohiko landaretza irakatsiko digute.

Ibaira bidean atsedeenlekua zeharkatzen duten errekatxoetan badaude zurezko zubiak, instalazio batetik bestera igaro ahal izateko.

Atsedeenlekuan zehar ibili ostean, Bolunburuko multzo monumentalera iritsiko gara. Multzo horrek honako osagarriak ditu: dorretxea, Santa Ana basiliza, burdinolaren hondakinak eta errota. Basilizaren atzean ibar zabala bat ikusiko dugu, ibaiaren meandro baten eratuia. Bertan atsedeenlekuko beste alde bat zabaltzen da. Leku egokia da eguzkiaren gozatu, osteria egin edo gehien gustatzen zaigun kirola praktikatzeko.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Bolunburu burdinola, basiliza eta dorretxea

Atsedeenlekuaren inguruetan Bolunburuko monumentu-multzoa dago, dorretxeak, basiliza pribatuak,

burdinolak eta errota osatua. Bizkai osoan dagoen jaun-multzoaren adibiderik onenetako bat da.

Salcedo ibaiaren ibarra “bandoen boroketan” defentsa-dorretik gehien eraiki zen Enkartzioetako aldea izan zen. Borroka horiek Bizkaiko leino handien arteko XIV. eta XV. Mendetako gerra odoltsuak izan ziren. Jakiten denez, Zalla udalerriaren hogeita bi defentsa-dorretxe eraiki ziren. Baina gaur egun bakan batzuek bakarrik diraute zutik.

XVII. mendean burututako aldakuntzak direla eta, oso zaila da Bolunburuko dorrearen jatorrizko itxura nolako izan zen bereiztea. Hala ere, dorrearen inguruko harresiak, ate zurkaiztua eta kanoi-zulo batzuk nolakoak izan ziren jakin daitezke. Dorretik metro gutxitara Santa Ana basiliza kokaturik dago, 1610an eraikia. Bolunburu dorreari eta beraren burdinolari zerbitzua egiteko eraikia izan zen.

Denboraren azterketa utzia du ibaiaren ohearen ondoan kokaturik dauden burdinolan eta erroten. Aurri-egoeran badaude ere, oraindik ikus daitezke mehar urtzen zen instalazioek zituzten harresi zaharrak eta Cadagua urak bideratzen zituen ubidea. Ibai horren indarrak burdina forjatzeko beharrezko zen maki-neriari eragiten zion.

Zalla

Zalla udalerria Salcedo haranean kokaturik dago. Bertatik Cadagua ibaia pasatzen da. Udalerriak biztanle-gune batzuk ditu, hala nola, Otxaran, Allendelagua, Aranguren, Sollano eta hiriburua kokaturik dagoen Mimetiz. Bisitatzeko moduko eraikinen artean honakook nabarmentzen dira: San Miguel eliza, XVIII. Mendean berriro eraikia; Murga jauregia, fatxadun armari handia duen eta gaur egun udaletxea dena; San Pedro Zarikete basiliza.

Antzinatean, abuztuaren lehenengo egunean, ehundaka pertsona basiliza horren ondora biltzen da izpiritu txarrak eta “begizkoa” uxatzeko eskatzeko asmoz. Ohitura da eraikinaren inguruan buelta bat egitea, ate batetik sartu eta besteetik irtenez, eta gatz botatzea. Gaur egun, oraindik ospatzen da eskualde osoan oso errota dagoen erromeria. Erlijio-eraikinaren ondoan haritz ederra dago, Gernikako arborearen eramuina, auzoko batek duela mende bat landatua.

Cadagua ibaia

Cadagua ibaia dugu Bolunburu atsedeenlekuaren funtsezko elementua. Beraren uren etengabeko

murmurioak eta freskura-sentsazio zabalak bilduko gaituzte leku eder honetan gauden bitartean. Ibaiek hurbilene zonan erriberako landaretza ohikoa ikusiz patxadaz ibiltzera gonbidatu nahi zaituztegu. Bertan haltza nabarmentzen da, espeziezko ordezgarria delarik. Lizarrak eta sahatsak ere aipatzeko modukoak dira. Azkenok ibaia eramandako jalkinak sortuz joaten diren irla txikiak menperatzen dituzte.

Era berean, hegazti asko ikusi ahal dituzue, ekosistema hau bizileku dutnak, hala nola, ur-zozoa, larre-buztanikara eta martin arrantzale berezi eta harrigarria. Martin arrantzalea ikustea ez dugu zaila, arreta ipinin gero. Haren presentziak errazki ohartuko gara, haren bizkaraldea urdin bedaska bizia baita. Uraren arrasean azkar hegaltzen ikus dezakegu, edo bere harrapakinaren zelatan adarren batean pausatzen. Hark arraintxo txikiak jaten ditu. Arraintxok hartzeko, uretan indarrez murgiltzen da eta bere moko luzea arpoi gisara erabiltzen du.

LA BRENA / ZALLA

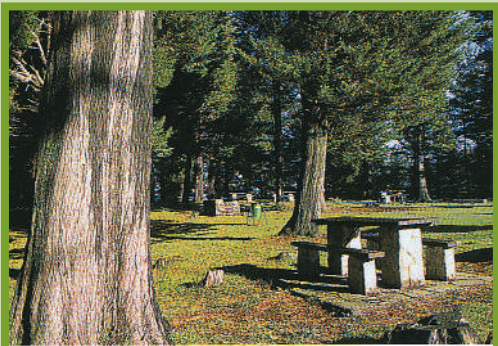
KOKALEKUA: La Brena deritzon lekua Trasmossos mendizerraren iparraldeko hegalean dago, Zallako udal mugartean. Balmaseda eta Zalla herrietatik hel gaitezke bertara.

Balmasedatik igotzen bagara, bertako ingurabidetik su-hiltzaileen etxera zuzenduko gara, non errepide meharretik jarraituko baitugu. Handik metro gutxitara, errepide hori basabide bihurtua da. Basabide hori 5 kilometrotan jarraituko diogu.

Zallako ingurabidetik Allendelagua auzora zuzenduko gara eta, errepide zaharrari jarraituz, Gurutze Gorriaren lekuaren aurrean, ur-araztegiarantz eta Sollano auzora doan errepidea hartuko dugu. Araztegiaren aurrean gaudela, seinaleztatutako basabidea hartu behar dugu, ezkerrean dagoena. 2,5 km egin ostean, saihesbide bat iritsiko dugu. Bertan eskuinetara jo eta basabide batetik ia 2 kilometro egingo ditugu.

DESKRIBAPENA: Atsedenekuari izena beraren kokaguneak emana dio. Izan zuhaitz multzo zarratuan kokatuta dago. Baso sariak babestuta dagoen La Brena haize gogorretatik eta hotzetik babestuta geratzen da. Era berean, ezin hobe da udako egun beroetarako konifero goren gerizaren-gatik.

Bere perimetro osoan ingaratuta dagoen La brenara sartzeko, ate bat dugu, sartzeko basabi-

dean kokatuta dagoena. Bidetxo bat Zallako Udaleko aterpearen ondoan pasatzen da eta atsedenekuaren gibelaldeko zerbitzu-ate batetik irten arte jarraitzen du. Ate horren alboan, estalgune txiki batek euritik babesteko balio izan ahalko digu. Atsedenekuaren erdialdean eraikina dago, landa batean dauden nekosta gora eta sendoak aldaamenean dituela. Aterpearen aurrean fruta-arbola batzuk landatu ziren, haritzak, pagoak, urkia, astigar zorrotza eta abar. La Brenako gainerakoa, zabaladoa, pendiz arineko lurra da, gainera handiko pinuen gerizpekoa. Haritzak, gorostiak, pagoak, sekuaia luzeak, urkiak eta abar daude.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Zokita auzoa eta San Isidro Nekazariaren basiliza

Ostera ederra egin ahalko dugu

pinudiaren gerizpean Zokita auzorantz. Zokita, atsedenekua bezala, Trasmossos mendizerrako zuhaitz multzo zarratueto batean finkatuta dago. Ondo zolatutako basabidetik ibiliko gara Balmasedarantz. Pinudia zabaltzen denean, Ubieta/Zipar mendiaren eta Grumerán/Alta de Galdames mendien bista zabala-ekin gozatzeko aukera dugu. Mendion artean Eretza nabarmentzen da, profil berezia duelako. Kilometro bat eta ehun metro egin ostean, Zokitako landagune polita ikus dezakegu, zelai berdeak inguruan dituen. Basabidea utzita, gunerorretaraino zuzentzen den bidean behera egingo dugu. Pentoka txiki batean, baserri baten atzean, San Isidro Nekazariaren basiliza aurkituko dugu. Beraren ondoan, larrain txiki batean, erromeria ospatzen da San Isidro egunean. San Isidro nekazarien zaindaria da.

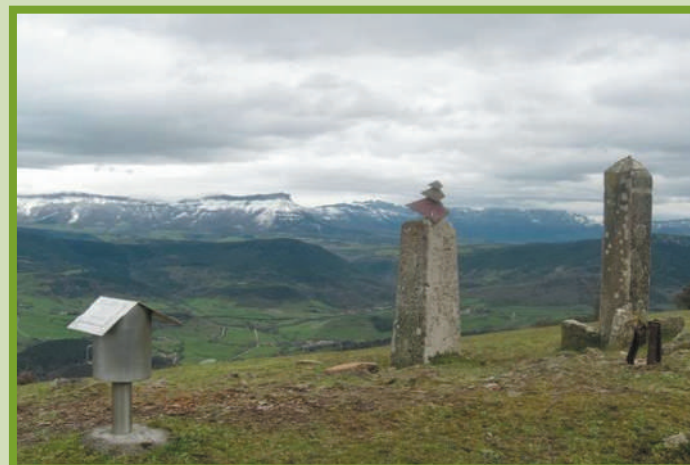
Rioya mendia

Tontor hay Trasmossos mendizerra luzean dago. Mendizerra hori Gordexolatik Balmasedaraino hedatzen eta Zallako mendiak eta Menako (Burgos) Allega haranekoak banatan ditu. Mendizerrako edozein aldetatik ikusten diren bistak zabalak dira; egin-eginean ere, Salvada mendizerra, Ordunte mendiak eta gure inguruko haranak ikusiko ditugu.

Rioyako tontorrera heltzeko, La Brena sartzeko basabidetik abiatuko gara Rigadas mendileporaino. Suebako berde bat marraztua da bizkar aldapatsuan. Erosoago joateko, basabidetik, eukalituren

batekiko pinudiar zehar apurka-apurka sigi-sagan igotzen doan "GR"-aren marka zuri eta gorriei jarraituko diegu. Igotzen garen bitartean, Zalla alderantz jaisten den mendilerroan, argiune txiki batean, Somokurtzioko zuhaitz multzo zarratua ikus dezakegu, zeinetan txabola bat nabarmentzen baita. Pinudi gora zeharkatu ostean, basabide utziko dugu, hegala inguratuz sigi-sagan aritzea-ri uzten diona. Ezkerretara joko dugu, bizkarraren lerro-raino. Belarrez betetako aldapa gogorrean gora joan eta tontorrera helduko gara. Bertan ilsoa (Enkartazioetan mugarriak eta trikuharriak aipatzeko balio duen izena) aurkituko dugu. Ogotzeko, 45 bat minutu behar izango dugu.

BALUGAKO BALTSAK / SOPUERTA

KOKALEKUA:

Sopuerta udalerritik bi errepide garrantzitsu pasatzen dira: bata Kantabriatik dator Ilso /Las Muñecas mendatean zehar Sopuertako Mercadillora; besteak Muskiz Balmasedarekin lotzen du eta Sopuertako Mercadillotik pasatzen da. Azken errepide hori harturik, Balugako Baltsak izeneko atsedeen parkea aurkituko dugu Rojádillo auzoan, errepideen bidegurutzearen eta Sopuertako kirol-instalazioen alboan.

DESKRIBAPENA: atsedenekua dekantazioko idoi zaharren gainean kokatuta dago; idoi horietatik datorkio izena. Idoiotara urak zuzerko erreten baten bitartez heltzen ziren Catalina meategiko mineral-latsagietatik. Lohia eta urak gaur egun futbol-zelaia den lekura joaten ziren. Ura, jalkita, Raion ibaira itzulia zen bost ataskak ireki ondoren (haietako hiru oraindik ikus daitezke atsedenekuaren hondoa). Lohiak idoiaren hondoa utziak ziren.

Gaur egun, ingurunea berreskuratu ostean, parke lau zabala geratu da, zeinetan zuhaitz asko landatu baitira. harrizko bide batzuk daude atsedenekuan. jendeak lekuko jesarleku ugarietan har dezake atsedeen. Parkearen erdian, atsedenekua haltz tantaian itzal hostotsuaren pean dago. Ubide batzuek, ongi bideratuek, atsedenekua zeharkatzen dute. Erriberako zona hezeetako landaretza eta lizar tantaia, hurrondoak eta haritzak ditugu gozari gozagarri.

Balugako Baltsak deritzon atsedenekuko instalazioen artean

zerbitzu publikoekiko eta tabernarekiko eraikin txiki bat aipatu behar da, baita neskamutiloak frontoiko jolasean hasteko frontis txiki batzuk ere.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Sopuertako mea-tren zaharraren ibilbidea

Sopuerta udalerrian ustiatzen ziren meategietatik ateratako materialak bi irteera nagusi zituen: bata Castro urdialesera joaten zen Alen mendipeko tunelean zehar; eta beste tren Galdameskoarekin lotzera joaten zen. Aldez ibiliko dugun tartea azken hori da, mendi-bizikleta badugu nahi beste luzatu ahal dugun eta meatze-paisaje berri eta interesgarriak aurkitzen lagunduko diguna.

Nahiz eta ibilbidera atsedenekuko azken aldetik bide bihurtu batean zehar sartu ahal izan, Arenao auzoraino joango gara txangoa hasteko. Auzo horretatik 200 metrotara, Muskiztik Sopuertarako errepidean, eskuinetara joko dugu Galdameseranzko trenak zeharkatzen zuen zubitar hondatu baten ondoan. Basabidearen hasieran iturri bat aurkituko dugu, zeinetan eukaliptuak eta pinuak tartekatzen baitira. Gainera, badago erriberako landaretza joria Raion errekaaren ondoan. Ibilbidean daude gaztainondoak, haritzak eta aka-

ziak ere. Basabidean zehar ibiltzen hasi bezain agudo egiaztatuko dugu trenbide zahar batean gaudela. Izan ere, lubaki sakon batetik eta aurrerago, trenbideari zetxekion eraikinen batetik geratu ziren hondakinen albotik pasako gara. Gaur egun, hondakinok landare igokaren sasitza batek bilduta daude. Bitartean, errekaen beste aldean atsedenekua ikustatzeko aukera dugu. Atsedenekua zuhaitziko adarrek erdizka estaltzen dute. Bi kilometro egin ostean, Allende auzunera iritsiko gara. Paisajearen larre berdeak nabarmen direla.

Galdames Montellano auzoa eta Truebaren omenezko bertako monumentua

Antonio Trueba 1819ko gabon egunean jaio zen etxetik, kanpoko hormak eta sartzeko atea besterik ez da geratzen. Haren esparruan, monumentu batek Galdamesko seme ospetsua ekartzen du gogora beraren poesia batez. Olerki hori honako hau da:

“Zisnea hiltzeaz omen da kantari gaur honen da hilgarria ene mina apika beltzarga dut nik neure ezta, Jainkoa zuzen-santua gizonari egin bedi nigan haren gogo-manua”.

Bertatik ikus dezakegu Grumeran/Alta de Galdames eta Alen mendien paisaje bukolikoa. Mendion irudiak gogoratu zituen

poetak, Gaztelan egon zenean. 1889ko martxoaren 10ean hil zen. Benlliure eskultoreak beraren eskultura bat egin zuen Bilboko Albia lorategietan

Montellano auzoko baserrien artean deigarria da estilo karrantzarreko bat, oso ongi zaindua; baita Sanjines etxe ederra ere. Etxe horretan “Errepublikako botere beteaza” egon zen Bigarren Karlistadan (1872-1876), 1874ko egun iskanbilatsuetan.

Galdamesko Valdiviango errota eta burdinola

Arenao auzotik, Galdameserako errepidea harturik, eta zubia zeharkatu eta berehala, ezkerrean bide asfaltotatu bat dago, Valdivianerakoa. Bertan burdinola zahar bateko hormak eta errota bat daude oraindik. Eihara hori oraindik dabil eta bertarainoko ubidea ikus daiteke. Errotatik hurbil, bideari jarraiturik, zubi zahar bat aurkituko dugu. Zubi horretatik zihoan antzinako bidea. Bertatik jarraiturik, La Olla burdinolaren hondakinak ailegatuko gara.

SAN ROQUE DE CARRAL / SOPUERTA

KOKALEKUA: San Roque de Carral deritzon lekura heltzeko, BI-2701 errepidea hartuko dugu, Muskiz eta Balmaseda lotzen dituen. Sopuertatik hurbil, Mercadillo auzoaren ondoan, 30. kilometro-mugarria aurkituko dugu. Bera-ren alboan bide meharra abiatzen da, zeinetan zehar desbideratuko baikara. Ibaia zubi txikitik zeharkatu ostean, errepideak ezkerretarantz egiten du. Handik metro gutxitara, San Roque basiliza ikusiko dugu, atsedenekua ezkutatzen duena.

DESKRIBAPENA: Platano handi batzuek beren adarrez atsedenekua estaltzen dute. Udan itzal leun baina gozoa dago eta udazkenean argi eta kolore-tonu ederrak sortzen dira.

San Roque basilizaren atzean, mahaiak eta erretegiak landa berde baten gainean banatuta daude Bezi errekararen ondoan. Bertan presa eta ubidea aurkituko ditugu, antzina zonaldeko errotaren bati eragiteko balio izan zuketena.

San Roque de Carral landa-gune batean kokatuta dago, inguruko Paisajeak erakusten duenez. Izan ere, bertan, ganadua lasaikiro bazkatzeko leku berdeak ikus ditzakegu. Harago, mendia haizeetatiko babesle eta zaindari dago.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

San Roque basiliza

Baselizak izena ematen dio bere alboko atsedenekuari. Gure arreta bereganatzen duen lehenengoa basilizari datzekion eta berau babestu-edo egiten duen harri-horma da. Landako zezenplaza da. Bertan,

udan ospa-tzen zen erromeriaren egunean, menditik jaisiten ziren basabehiak (bertako arraza), toreatuak izan ostean, salgai jarriak ziren.

Izurriteetan santu babesle eta bitartekari den San Roqueren kapera barrokoa (XVII. mendea) nabe bakarrekoa da, sakristia albo bati atxikita duena.

Loizaga dorrea (Galdames)

San Roque de Carraletik hurbileko dorre horretara Concejuelo auzoranzko errepide mehar batetik sartzen da. Leku horretan Santiago de Loizaga basiliza (XVI. Mendea) kokatuta dago; eta goian, Loizaga dorrea, tente.

Ganboatarren gotorleku zahar hau eraikia izan da, egungo jabeak hori nahi izan duelako. Etxebizitzaren beheko gunean bakarrik ezagutu ahal dira jatorrizko dorrearen hondakinak. Dorretzarrekiko murrak, almenak, zubi altxagarriarekiko erretena eta etxebizitza bezala erabiltzeko aldea ikus ditzakegu.

Carral auzoa

Carral auzoaren kokagune pribilegiatua eta Castro

Urdiales eta Menako harana lotzen zituen bidea zirela eta, bertako biztanleek kalitate oneko etxebizitzak eraiki ahal izan zituzten, XV., eta XVI., mendeetako dorretxeak lagunduko zituztenak. Multzo horretatik, San Martin parroikia nabarmendu behar dugu, 1728an hurbileko muino batek egungo kokagunera lekualdatua izan zena. Bertako aldarreko hiru erreteula barrokoak oso joririk dira. Jauregui Merinoak edo "Etxe Arrosak", bere hormen kolorearengatik horrela deituak, mosaiko errenazentistak irudikatzen dituzten pintura-hondarrak ditu oraindik, Revilla jauregiak bezala. Era berean. Biola jauregia (XVIII. mendea) eta Alcedo Dorre Berria (XVI., mendea) nabarmendu behar ditugu. Azken dorre horrek kanoizulo bat du oraindik.

Are zaharragoak ditugu zaharberritu berri den erromatar galtzadaren hondakinak, Urrestieta-ranzko errepidearen ondokoarenak. Garai hartako hondakinak Enkartzioetako Museoa (Urrestieta-Avellaneda) erakusgai dira.

La Llana mendilepoa - Revilla auzotik (Carral)

Ibilalditxo polita egin dezakegu Carral auzotik La Llana mendileporaino, Longuitas mendiaren pean. Bertan, Sopuertako haranaren bista handiekin gozamen hartzeko aukera dugu.

Herbosarantz igotzen den errepideko bideguru-tzearen ondotik abiatuko gara armarri-dun etxe batzuen arteko sarrera asfaltoztatu zehar ibil-tzeko. Bidean fruta-arbolak ugari dira. Izan ere, haraneko mikroklima dela eta, hura ez da hain heze eta hotza.

Ojiba-arkudun atea eta leiho gotikoak dituen dorre zaharrera iritsiko gara, zeinek kuku-leihoak oraindik baititu. Revillako etxe taldean bertako landa-jauregi ondo apaindua nabarmetzen da. Bertan sortea den basabideari jarraituz, pinudiaren pean sigi-sagan eten-gabe, La Llana mendilepora iritsiko gara.

Ubieta mendia

Enkarterrien erdian, Sopuerta, Galdames eta Kadagua haranen erdian dago tente ubieta mendia. Oso ibilaldi erraza gertatzen da, bertara, Urrestieta Gainetik, errepidearen bestaldean Batzar Etxearen aurrealdean hasten den harrikoskorrezko aldaia hartuz igon gaitzke eta. Aldai horrek ordubete inguruan eramango gaitu, bidea galdu gabe, gailurrera.

Bidea, jeneralean, aldats txiki batetik zehar eta pino arteko gerizpean doa gailurraren inguruetaraino. Han desagertu egiten dira pinadiak belardi eta otadiei lekua eginez. Gailurrean ezdukitzea, altuera handikoa ez bada ere, ikuspegi zabal bat izateko bide gertatzen da. Ibiltarien begiradi aparteko deia egiten dio Ubieta mendiaren barrenean, gaur egungo ugazabak jatorrizko gaztelu txikiaren itxura berreman diolarik kokatuta dagoen dorretxe batek.

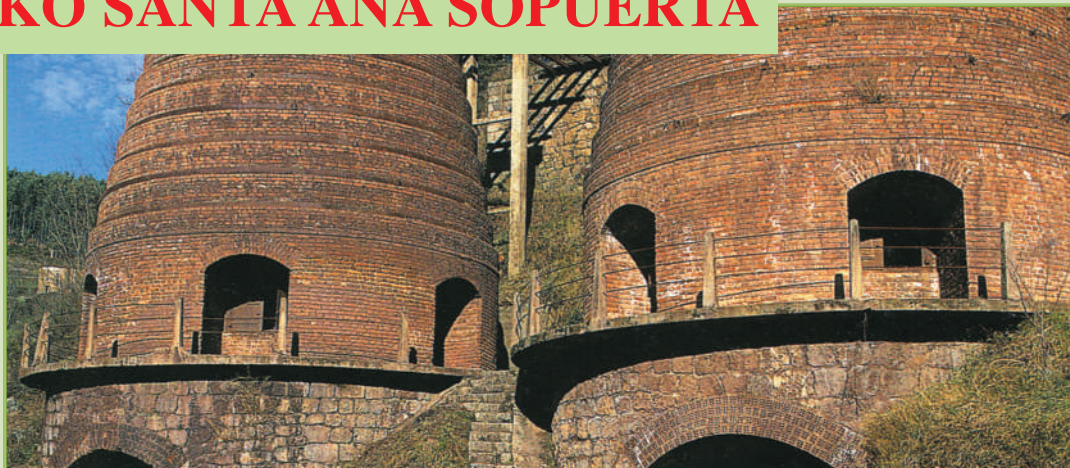

BALUGAKO SANTA ANA SOPUERTA

KOKALEKUA:

Sopuerta udalerria bi errepidetan zehar hedatzen da. Horietarik errepide bat Kantabriatik dator Ilso/Las Muñecas mendatean zehar; eta bestea, Muskiztik. Errepide biok Zallarantz jarraitzen dute, Urrestietatik pasatuz. Errepide horretan Carral, Mercadillo eta Rojadillo auzoak aurkitu ditugu. Rojadillo auzoan dago Balugako Santa Ana atsedenekua. Erraz aurkituko dugu atsedenu hau, zeren eta berau Santa Ana basilizaren aurrean kokatuta baitago, Sopuertako futbol zelaiaren eta igerilekuen ondoan.

DESKRIBAPENA: Balugako Santa Ana Rojadjilloko parkearen zati da eta multzo harmonikoa osatzen du zezenplazarekin eta San Ana basilizarekin, zeinen

izena hartua baitu. Beraren mugak honakook dira: alde batetik, atsedenekurako sarbidean dagoen apartakalekua; eta bestetik, Barbadun ibaia. Lerro bion artean, astigar goren itzalpean, mahaiak, erretegiak eta zenbait jesarleku bana-tzen dira, osteria egin ostean atsedenu hartu eta inguru atseginari lasai asko begiratzeari ahalbidetzen digutenak.

Balugako Santa Ana, zenenplazaz eta aipatutako basilizaz gain, musika-kioskoa, bolatokia eta frontoia ditu. Uztailaren 26an, santaren egunean, jaiak eta zezenketak ospatzen dira. Inguru honetan dago atsedenuaren zati bat, bildu eta bakartiagoa.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Margarita meategia

Sopuertako harana mea-sukarraren eszenategietako bat izan zen. Paisajeari aldaketa sakonak eragin zizkion. El Castaño auzoan ikus dezakegu Margarita meategia, baita kiskaltzeko labeak ere.

El Castaño auzora heltzeko, Ilso/Las Muñecas mendaterantz abiatuko gara eta auzorako saihasbidea berehala aurkituko dugu. Bertatik eskuinetara joango gara, parke txiki bateraino. Trenbide zaharra den errepidetik edo meatzaldetik, la-beetara hel gaitezke.

Meatzaldeko ibilbidean zehar osteria egitea aukeratuz gero, adierazgarri batzuek ibilbidean lagunduko dute. Ibilbide hori egiten dugun bitartean, haltzak, akaziak eta eukaliptuak ikusiko ditugu. Murruak, ubideak, galeriak eta meatzetik ateratako siderita mineraletik datorren lur gorria aurkitzen joango gara. Margarita aire ageriko ustiategi bat zeharkatu ostean, kiskaltzeko

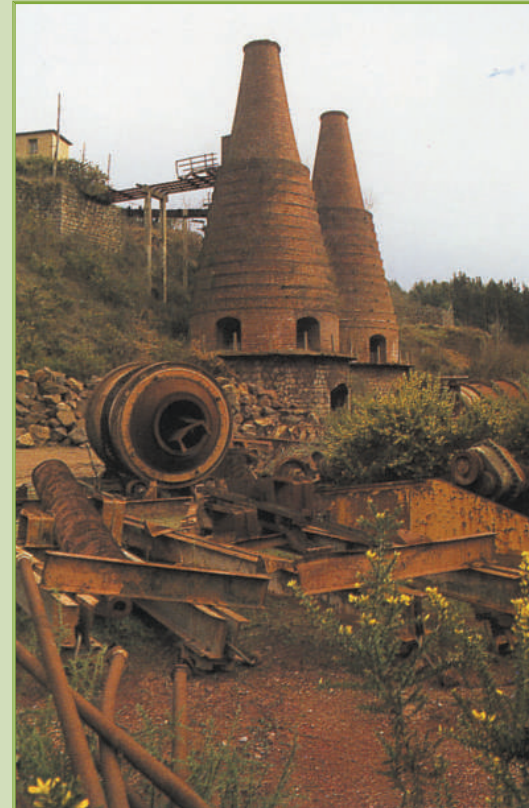
labeak ikusiko ditugu, labe garaiak agertu baino lehenagokoak. Kebide lodi dira, 20 bana metroko garaiera dutenak, harri eta adreiluz eraiki, momentu artistiko adieraziak. Bideak El Alisal mea-auzo zaharrera garamatza eta Pilarreko Andra Mariren basilizara igotzen jarraitzen du. Basiliza hori sasiakaziadun baso baten eta Katalinako meategi zaharren artean kokatua dago.

Trenak bere bidea jarraitzen zuen trokarean sartuz, Castro Urdialeserantzko tunel batean zehar, Alen mendiaren pean.

Urrestieta - Avellanadako Batzar Etxea eta Enkartzioetako Museoa

Batzar etxe hau Bizkaiko monumentu historikoetako eta Enkartzioetako garrantzitsuenak da. Bertan Batzar Nagusiak egiten ziren eta foru Zaharra sinatu zen.

Hasieran, Batzarrek Urrestietako haritzaren pean egi-

ten ziren. Geroago eraiki ziren dorrea, korrejidorearen etxea, kartzela, Aingeru Jagolearen basiliza. Gaur egun, multzo historiko horren alboan, eraikin moderno bat eraiki da, Enkartzioetako Museoa barne hartzen duena. Bertan eskualdearen gizarte eta kultur historia aurki dezakegu.

Urrestieta-Avellaneda Zalla eta Sopuerta lotzen dituen errepidearen goiko aldean

Ubieta / Zipar mendia

Bertako tontorretiko bista azkarrak Galdamesko eta Sopuertako haran enkartatueto txoko ederak aurkitzeko ahalbidetuko digu. Gure arreta bereganatuko du berriro eraiki berri den Loizaga dorretxea.

Ibilbide hau, oro har, pendiz arinekoa da eta ederki egin daiteke bai mendi bizikletaz bai oinez pinudien pean.

Basabidea urrestietako gainetik bertatik abiatzen da, multzo historikoaren beste aldean. Zenbait baserriren ondorengo pasako gara, Lutxako eta Azollatik. Mendiko zelaigunera irtengo gara, tontorren inguruetara. Bertako gaineko errepikagailuak gidatzeko balio izango digu.

AGUASJUNTAS / GALDAMES

KOKALEKUA:

Aguasjuntasera sartzeko, Galdamesko San Pedro eta Sopuertako Arenao auzoak lotzen dituen toki errepidea hartu ahal dugu. Atsedeneku hau herri horretatik kilometro batera dago, Muskiz eta Sopuerta artean. Era berean, Cadaguako haranetik heldu ahal gara Aguasjuntasera. Horretarako, Güeñesen, Umarango gainetik. Galdamesko San Pedrorra joan eta, 5 kilometro egin ostean, atsedenekura helduko gara.

DESKRIBAPENA: atsedenekua Galdames ibaiaren bihurtune zabal batean kokatuta dago. Ibai horrek errepidetik bereizten du atsedenekua. Bazterbide txiki batek ibilgailua uzteko balio digu, eta ondoren ibaia zeharkatuko dugu zurezko zubi ederretik edo ibaiaren ibilguan kokatutako langarra ba-tzetatik. Langarok ibi bat osatzen dute, ibaia oinak busti barik zeharkatzea ahalbidetzen duena. Higikorik gehienak haritzi zahar baten eta gaztainondo batzuen itzal hostotsuaren pean jartzen dira, egun beroetarako oso leku atseginean. Galdames ibaiaren ertzetan haltz, hurritz eta platanasko daude.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK Güeñesko Udala eta Andra Maria Eliza

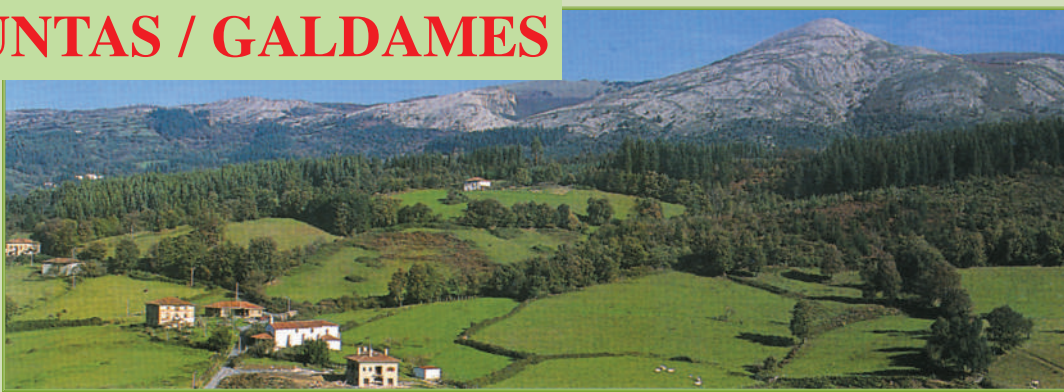
Aguasjuntas atsedenekura Cadaguako haranetik joaten bagara, eraikinok aurkituko ditugu Umarango gaineranzko errepidearen alboan.

Güeñesera sartutakoan, gure arreta “Villa Urutiak” bereganutako du, indianoaren etxea deitzen dioten egoitza-etxebizitza zaharrak. Gaur egun, Güeñesko udaletxea dago hor. Era berean, bitxiak dira uriko lorategiak, kanpoko zuhaitz asko dituztenak.

Andra mari ekiza XII, eta XIII. mendeetakoa da baina berriro eraiki da XIV. mendean. Estilo gotiko berentiarreko eliza hau harlanduz eraikita dago. Nabarmenezko modukoa beraren alboko atea da, “Eguzkiaren Atea” izenez ezaguna, estilo gotikokoa eta xehetasun errenazentistaz apaindua. Barruan Arrosarioko Andra Mariaren, Pietatearen eta San Rokeren erretaulak (XVIII, mendea) nabarmen diren.

Martinez de las Rivasen monumentua eta Arenatza haitzuloa

Galdamesko San Pedro auzoko plazan, ydaletxearen aldamenean, Martinez de las Rivasen ohorezko brontzezko gizairudi bat dago zutik. Bai irudiak bai moldeatutako erliebeak Gareí Gonzálezek eta Mariano Benlliurek egian dira. Azken pertsona hori hemeretzigarren

mendeko errealismo espainiarreko azken maisu handia da, Monumentu hau Bizkaiko ohorezko monumentuetan bikainenetarikoa dugu. Monumentuaren alboetan, mendearen hasierako meatzaritzako esze-nak irudikatzen dituzten erliebeak daude.

Santimamiñeko haitzuloen ostean, Arenatzakoa dugu historiaurreko monumenturik nabarmenena, beraren edukiarengatik. Jendearentzat ez dago zabalik. Gaur egun oraindik egiten ari dira indusketa eta azterketa-lanak. Bertan jarrai dakiete kultura guztiei, hala nola, madeleine-kultutari, erromanizazioari, aro mesolitikoari, neolitoari eta brontzarkoari. Arenatzako labar-pinturetatik oreineme baten soslaia eta estanpa nabarmenak dira, kolore gorritzako taxukatarekin.

Elvira meategia

Elvira meategia Galdamesen egindako mea-ustategi handietakoa da eta beraren lurroko lorratz sakona ezin du eza batu denboraren joanak ere.

Galdamesko San Pedrotik, frontoiaren ondotik pasatzen den hormigoizko basabideari jarraituz gero, Laiako etxetara helduko gara. Bertan Galdamesen panoramika ederrak gozatzeko dugu. Ezkerrean irteten den basabide bat Elvira meategiko idoirantz doa, eta beste basabide batetik mendearen hasierako plano inklinatuaren hondakinak ikus daitezke. Berriro irtengo gara hormigoizko basabidera, La Elvira mea-tzari auzo zaharrera heltzeko. Auzo horrek eliza, eskolak, ospitalea eta ekonomatua zituen. Basabide beretik jarraituz gero, La Brena mendileppora joango gara eta bertan Grumeran/Alta de Galdames mendietako hainbat tontor igo ahalko ditugu.

Akendibar auzoko baserriak

Galdamesko San Pedrotik datorren bide zahar batean eta artadi kantabiarrean zehar Akendibar auzora joango gara. Auzo hau leku ederrean kokatuta dago, Enkartzioetako balioan. Auzo horretaratzeko, Allende auzoa zeharkatzen duen

errepidea hartuko dugu eta berehala sartuko gara artadipean auzo horretarra doan saihesbide zabalera. Bertan haitz gaineko artadiaren erakusgarri ederra baseliza txikia ikusiko ditugu. Akendibar auzotik, mendizaleen xenda batean zehar, Pico de la Cruz mendi ospetsurantz ibil gaitzeko.

SOSCAÑO / KARRANTZA

KOKALEKUA:

Ambasagua herrian Concha-ko hirigunera eramango gaituen errepidea hartuko dugu, hemendik Ubal Mendatea igon eta Lanestosa-ra heltzen den errepideari jarraituz. Conchatik irten eta 1,5 km. Barru, Soscaño auzunea zeharkatuko dugu, errepidearen ertzean kokatuta aurkitzen den elizaraino.

egun ez dago arterik) egiten ziren antzina haraneko bilerak.

“El Moro” haitza (821 m.). Harkaitzezko gailurra duen mendi hau bere magaletako belardi zabal eta berdeak ez bezalakoa agertzen zaigu. Gailurretik, Ordunte eta Lunada mendien babespean Lanestosa eta Karrantza eta soba haranen ikuspegi zoragarriak izango ditugu. Igoera ez da neketsua gertatzen, Concha (jolasaldetik iragaten delarik) eta Lanestosa elkarlotzen dituen errepideko Ubal (636 m.). Mendatean hasten delako. Mendatean eskuinetara hartuko dugu landa artean doan errepide txiki batetatik zehar. Gero, pinturaz markaturiko aldaitik jarraituko dugu, zuhaitz gabeko arloetan zehar goibehera txikiak, landak, sakanak, itxitako meategiak,... zeharkatuz erraza egingo zaigula gailurreraino igotea. 45 minututako bidea egin eta El Moro haitzaren azpikaldara heltzen garenean, markei jarraitzeko bi bide daudela ikusiko dugu; bidezidorretik gorantz doan bizkarreko ezkerreko haitzerantz joko dugu, ordubetetako ibilbidea egin ondoren helduko garela.

Concha. Bertara, jolasaldearen atzekaldean kokatzen den kampo santuan herrira jaisten den bidetxoari jarraituz edota bidea ibilgailuz eginez hurbil gaitzeko. Oso atsegingarria eta laketsuak gertatzen da, bertan, balkoi, etxe, plaza, monumentu etabarren estiloei begira hara-hona ibiltzea. Concha-tik hurrean dagoen El Molinar auzuneraino joaten bagara bertako bainuetxea eta inguruko lorategiak ikusi ahal izango ditugu. Bertako urak sendagarriak dira, gaisotasun batzuen tratamendua, hala nola, hezueriaren, egiteko erabiltzen direla. Bainuetxea bera 1845.ean eraiki zenetik, balio handiko onurabide izan da haran osoarentzat, diru-iturri garrantzitsua izan baita. Gerrate ostean itxi egin zen, direla hainbat urte Aita Palotinoek ardura hartu eta berriro jendearentzat irekia izan zen arte.

ATXURIAGA PARKEA / GALDAMES

KOKALEKUA: atxuriagako Parkea Galdamesko kontzejuan dago, Atxuriaga/La Aceña auzoaren ondoan, Galdamesko San Pedro eta Sopuertatik hurbileko Arenao auzoak elkartzen dituen toki errepidean.

Galdamesera Cadaguako haranean zehar joan gaitzke, Güefestik Umarango gainera igoz, edo Sopuertatik edo Musikiztik hurbil gaitzke Arenao auzoan lehen aipatutako toki errepidetik desbideratuz.

DESKRIBAPENA:

atsedenleku hau oso zabala da eta idoiak eta Tardia eta Berango meategien hondakinek lehen hartutako lurren gainean kokatuta dago. Ingurunea erabat zuzpurtuta dago eta haritz gorri, astigar zorrotz eta lizar asko landatu dira zonan. Inguruko landaretza oso askotarikoa da; landareen artean *"luma-mototsak"* ikus daitezke, urtaro batzuetan txit ikusgarriak direnak.

Atxuriagako Parkeko landa berdearen gainean, mendiko hormak, garai batean mea atera izanak zaurtuak baitira, pinu eta eukalituztatuta daude. Lurrik harritsuenetan haritza eta arte kantabiarra nabarmentzen dira.

Mutur batean aparkalekua dago, bizikletak aparkatzeko zona bat duena, taberna baten eta zerbitzu publiko ba-tzuen ondoan. Beste aldean, Atxuriagako Parkearen hesiari jarraituz, zurezko zubitxo bat ikus dezakegu, erreka zeharkatzen duen eta atsedenlekua-
ren gainean kokatuta dagoen zelaiune batera gara-

matzana. Zona hau zabala da eta belartsua da, jesarlekuak dituen. Bertan bista ederrak ditugu, aparkalekuraino osterako egiten dugun bitartean.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Atxuriagako baltsa eta la Aceñarako ibilalditxoak

Atsedenlekua-
ren mutur batean, haren esparrutik kanpo, idoi txiki bat ageri da, erriberako landaretza joria duena, hala nola, haltzak, sahatsak eta ihiak. Lasaigarria da haren ertzetik ibiltzea eta adar hotsuen artean ezkutatutako hegazti ugari aurkitzea. Goraxeago erdizka ikusten da etxeren bat, Atxuriaga/La Aceña auzokoa. Auzo horretara joango gara idoi ondoko xendari jarraituz.

Auzoaren izen zaharra (mende honetan hartu du La Aceña izena), baltsarena eta atsedenlekua rena Erdi Aroko dorre batetik dator. Mende honen hasierara arte iraun zuen, baina meategia-
ren eraginez desagertu zen. Atxuriaga dorreak burdinola eta noriadun errota zituen. Horretatik guztitik auzorako izena besterik ez da geratu. Egin-eginean, baseliza zaharra ere desagertu

egin zen. Inguruan oraintsuagoko beste bat eraiki da.

Galdamesko mea-tren zaharraren ibilbidea

Atsedenleku honen alboan kokatuta dagoen meatrenbide zaharra probetxatuz, ibilaldi erosoak egin dezakegu, bai oinez bai mendi-bizikletaz. Nahiz eta ezinbestekoa ez izan ez dago soberan linterna bat eramatea, zertarako-eta tunel bi zeharkatzeko tokitik pasatzen den ibilgailuren baten barruan dauden ikusiak izateko batez ere.

Atxuriagako Parkeko aparkalekua-
ren azken aldetik lurrezko basabide baterako bide bati jarraituko diogu, mea-tren zaharraren ibilbideari. Ibilbidearen eragin-eremuak tokiko jatorrizko landaretza ezin hobeki erakusten duela egiaztatuz joango gara: sahatsa, hari-tza, gaztainon-
doa eta lizarra. Toki lauak ibiliz, aire ageriko meategi batetik pasako gara, zein jadanik erabilia ez baita; eta geltoki zahar batetik. Geltoki zahar hori ezagutu ahal da; izan ere, etxeetako batek txartelak saltzeko balio zuen leiho txiki bat du. Haren ondoan, neurri handiko gaztainondo batzuek tokia jagoten dute. Lehenengo tunela aurkituko dugu zeharka. Bidea berriro lubakitu ostean, 700 metro aurrerago, bigarrena zeharkatuko dugu, harlanduz dotoreki estalia. El Cercoko etxeetara-
raino helduko gara, oinez ordu erdi inguru eman oste-

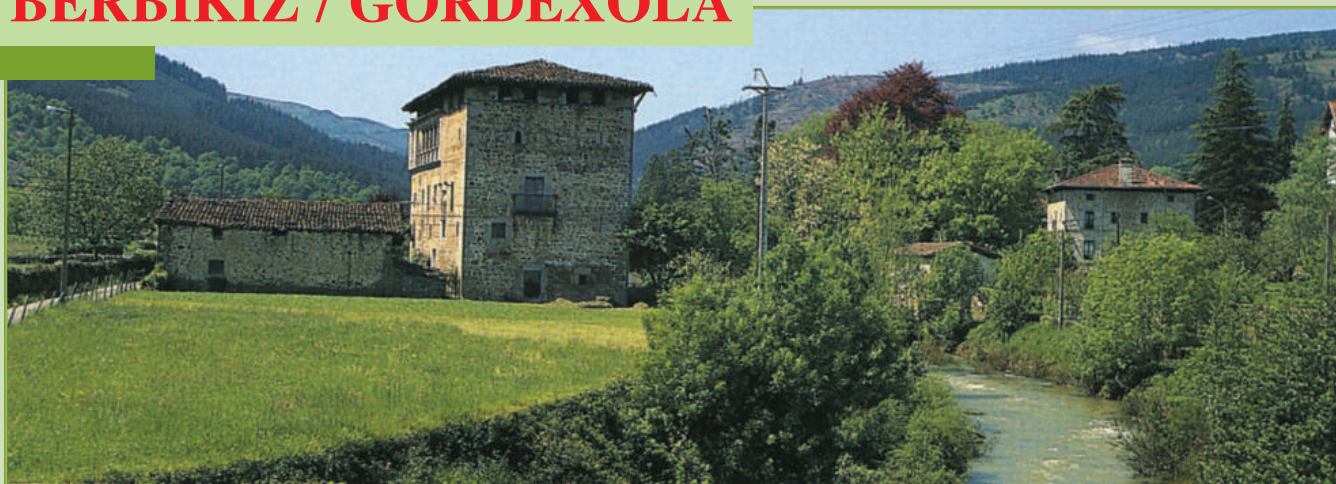

an. Paisajeari so eginez gero, Mello mendiaren hegaletan Montellano auzoa ikusiko dugu, Antonio Trueba idazle eta poetaren sorlekua. Ibilbideak bere bideari zenbait kilometro gehiagotan jarraitzen dio, Gallartara iritsi arte. Bertatik garraiatutako materialak Sestaoko Labe Garaiak zituen jomuga.

Larrea auzotik Concejuelo auzora

Larrea auzora Umarango gaitetik Sopuertaranzko errepidean zehar joango gara. San Pedrorra jaisten den bidegurutzea heldu baino lehen dago Larrea auzoa. Ertarako armarien gordelekua del Larrean dorre zahar bat ikus daiteke, lehenengo solairuaren pareko sarrera-arkuarengatik eta armarririkez duelako ezagutu ahal dena. Jarraitu beharreko bidea Güeñes eta Sopuerta artean Cerrillo eta Loizaga auzoetatik Concejueloraino pasatzen den erret bide zaharra da. Ibilaldia landa-inguru batetik egingo dugu, baserri barreiatuen gaineko bista ederrez eta Grumeran/Alta de Galdames mendietako Pico de la Cruz mendiaren edertasun beziak gozamina hartu ahañako dugularik- Concejuelok Loizaga dorreraino heltzeko, 45 bat minutu behar izango dugu.

BERBIKIZ / GORDEXOLA

KOKALEKUA: Bernikiz atsedenekua Molinar (Gordexola) eta Aranguren (Zalla) auzoak lotzen dituen toki errepidearen goiko aldean kokatuta dago, Berbikizko San Juan basilizaren ondoan.

DESKRIBAPENA:

Berbikiz atsedenekuak, dirudie-nez, hegalean behera joan nahiko luke, pinu gazteek oatutako barrera batek hori eragotziko ez balio. Pinuok Berbikiz ingurua haizetik babestu eta atsedenekua beheerenero zonaldean mugatzen dute. Atsegin da astigarrek, haritzak eta sahatsak bezalako zuhaitz hostogalkor handien geriaz gozatze.

Zuhaitzoz gibealdean bistartzen zaigu Ubieta/Zipar mendien zilueta ditorea.

Aparkalekuaren ondoan, basilizara helduta, platano goren itzalpeko jaserleku batzuetan ezin hobeto egongo da ibiltaria, osteria egin ostean, paisajearekin gozamen hartu ahal duela. Alde hau oso laueta eguzkitsua da.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Berbikizko San Juan basiliza

Baseliza hau atsedenekuaren ondoan kokatuta dago eta beraren ataripean jaserlekudun mahai bi daude.

Baseliza, Gordexolako zaharrena, San KOsme eta San Damian gurtzkoa da eta barruan ditu San Juan Bataiatzailearen, San Kosmeren eta San Damianen irudiak. Santuok prozesioan jaitsiak ziren, Molinarko San Juan elizaraino, zertarako-eta izurritearen edo lehortearen kontrako erreguteak egiteko, ibarra jota egotenzenean. Irailaren 26an oraindik egiten da herrian oso errotuta dagoen erromeria bat.

Antzina basiliza ondoan zegoen artearen azpira biltzen ziren haraneko ordezkariak. Haratze hori oso ohitura errotua da Bizkaiko Lurraldean. Horren erakusgarriak ditugu Batzar Nagusiak, Gernikako haritzaren pean egiten zirenak.

Ils (564 m)

Ordu eta erdiko txangoan tontor berezi honetara hel gaitzke. Bertatik Cadaguako ibarrari so egin diezaikegu, Ubieta/Zipar mendia buru duen ibarrari alegia.

Gainera heltzeko, Arangurenazko errepideari jarraituko diogu 500 metrotan. Txabarri baseritik hurbil, 23. kilometroko mugariaren alboan, gorantz azkar eta sigi-sagan basabide zabala abiatzen da. Lurraren gainean ikus dezakegu nola

doan berriro sortzen 1989ko sute handien ostean landaretza. Igoera luzea bada ere, basabideak ez du koska handirik agertzen- Haitzlerroa inguratzen joango gaea. Las Llanas mendilepo zabalera iritsi arte. Horra sartzeko basabideak baso-abionetak lurreratu eta aireeratze-ko prestatua dago. Era berean, ohikoa da aeromodelismoko abionetak zonaldearen gainetik hegan egiten ikustea. Igoera bukatzeko, atsedeneku izandakoa zaharkatuko dugu, suak hondatua, eta IIsoko gailurrera iritsiko gara. Bertan erpin geodesikoa, mendi-gutunontzia eta ilsoa (beste ibar batzuetan mugaria esaten da) aurkituko ditugu.

Gordexola

Bandoen arteko gudetan haran hau borroka gogorren lekuko eta xede izan zen. Izan ere, defentsarako dorre asko eraiki ziren. Horrelako eraikin mmilitarrak oinplano karratuak izaten ziren. Gaur egun, haien garaiera ez da 12 metrokoa baino handiagoa, Enrike IV.ak eta Fernando II.ak haiek motzatuak izan zitezten etengabe agindu baitzuten. Dorreen aldamenean errotak, burdinolak eta basilizak egon ohi ziren. Horietariko zenbait leku batzuetan ikus ditzakegu: Zubiete auzoan, Oxirando Dorrea, landajauregi bihurtua, eta goiko galeria ederra duena; Urarte/El Ponton auzoan, Herrerias ibaiaren gaineko zubiaren ondoan, Ibarguen edo El Ponton dorrea, 8 metroko fatxadetan Belaskotarren amarrak itzela erakusten duena, Artekona auzoan, Largarxa jauregia, ojiba-arku baten gainean Salazarren amarrak daukana; eta, azkenik Urdanegi jauregia, zeinen dorreek karrantza haraneko Ahedon dagoen jauregia gogoratzen baitigute.

Udalerriko hiriburu den Molinar auzoan zehar ibilalditxo bat

eginez gero, plaza aurkituko dugu, San Juan eliza ondoan duena.

Nabarmentzekoa da multzoaren sinpletasuna eta harmonia. Eliza hori Errenazimentukoa da, nahiz eta lehenengo tarte eta gangak gotikoak izan. Bertako erretaula nagusia Bizkaiko handienetakoa da eta Andra Mariren XIV. mendeko taila gotikoa du. Era berean, aipatzeko modukoak dira bataiatzeko burdinsarea eta Cavaillé-Coll organoa. Parrokia horretan bataiatua izan zen, sarrerako inskripzioak adierazi bezala, frantziskotar eta misiolaria izan eta 1564an Floridan martiri hil zen frai Frantzisko Beraskolakoa.

Dorretxeak ezezik, nabarmen-tzen dira haran osoan ikus ditzakegun eta Gordexolari, jaun-itxura ematen dioten indianoen jauretxeak ere. Horrelako asko daude.

REBORTUN / MUSKIZ

KOKALEKUA: Muskiztik Sopuertarantz irten eta hiru kilometrotara El Pobal auzora helduko gara, zein errepidearen eskuinaldean kokatuta dauden bi baserrik osatuta baitago. Bertan hormigoizko basabide bat aurkituko dugu, honako adierazgarria baliatuz seinaleztatua: "El Pitón-La Bernilla herri onurako mendia". Basabideak gora egiten du koniferoen birbasoketen artean eta Rebortun atsedenekuraino garamatza.

DESKRIBAPENA: Mello mendia, eskualdeko beste mendi txiki batzuk bezala, pinueta eukalitu-landaketek osatutako baso-multzo sarriak estalita dago. Inguru horrek atsedenekua bildua du, basoketak inguratutako landa zabalean finkatzen dena. Goiko aldean, mahai eta erretegiak hurbileko pinudirainoko lekuan banatzen dira, haritz handi baten eta gurbitz biren geriza probetxatuz. Gurbitzok latitudeotan ohikoa ez den beren tamainuarengatik nabarmentzen dira. izan ere, bertan zuhaixka-eran agertu ohi dira.

Antzina gurbitzak, inguru honetan "borto" deitua, oso arbola kotizatu izan zen eta beraren landaketa gure lurraldeko toki askotan hedatu zen. Zuhaitz horren zur goretsia egokia zen burdinoletan erabilitako ikatza lortzeko, aparteko tenplaketarakin altzairuak sortzeko beharrezko tenperatura altuak lortzea ahalbidetzen baitzuen.

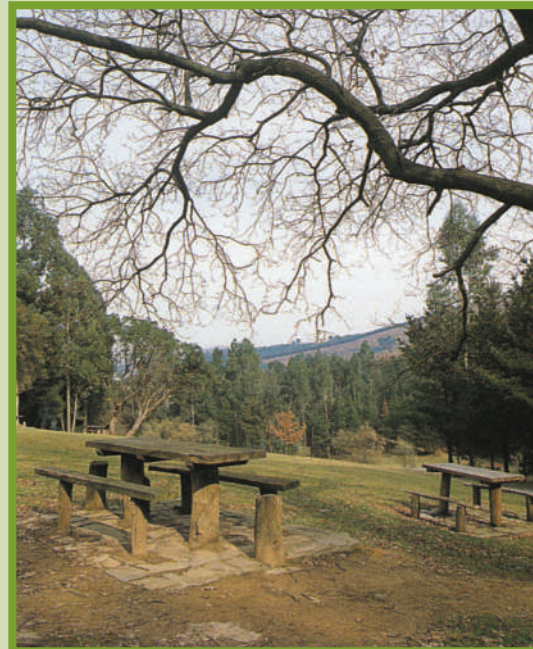

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

El pobaleko burdinola

El pobal auzotik leku interesgarri honetara hurbil gaitetzke. Barbadun ibaiaren ondoan osteria eginez gero, burdinolak, errotak eta dorretxeak osatutako multzoraino heldu ahal gara, ertaroko zubi zahar baten ondotik pasata.

Burdinolak aspadidanik kokatu dira ibaien inguruetan, uraren indarrak beharrezko energia emana baitie mekanismoak ibilazteko. Ur-korronteak probetxatuz eragiten zitzaizkien hauspo eta gabiak mugiarazten zituzten gupil hidraulikoei. Burdinola honetako forjak minutuko 120 kolpeko abiaduraz jotzen zuen landutako burdina.

Joan den mendeko kronikariek ziurtatua dutenez, burdinola honetako sutegian Labe Garaietako lehenengo labea abiarazi zuen zuzia piztu zen. Era berean, bertan urtu ziren Orreagan erabili ziren lantzak.

Eraikinen gainetik ubide meharra dago. Beraren ondotik ibiliz hurbildu ahal gara Barbadun ibaiko urak pila-tzen diren presa txiki batera. Burdinolaren bitartez energi hornidura bermatua zen sutegia ibiltzen zen bitartean, urteko hilabeterik lehorre-netan batez ere.

La Bernilla

Atsedenekutik zailtasunik gabeko ibilaldi luzea hasi ahal dugu, naturaren eta ibiltzearen zale-entzat egokia dena.

Rebortunera sartzeko basabideak gorantz jarraitzen du pinudiaren barrutik siga-sagan etengabe. Ondoren horizontalki ibiltzen du hegala zabala, eta 4 kilometroren buruan La Bernilla izeneko lekua iritsi. Eredu txiki hau landaketaz inguratuta dago eta bertan bateratzen dira ibilbide batzuk aukeratzea ahalbidetzen diguten zenbait basabide. Bi ibilbiderik gomendagarrienek Bizkaiko Itzuliko marka zuri eta gorriei jarraitzen diete. Ezkerraldean, Mello gainerako igoera has dezakegu eta eskuinaldetik Covaronerantz leunki jaitsi ahal gara.

Ibilbide biok Muskiz udalerriaren eta Bizkaiko kostaldearen gaineko bista ederak zabaltzen dizkigute.

Muñatones gaztelua

San Juan auzoan kokatuta dagoen eraikin militar hau nazioko monumentu historiko adierazita dago eta Bizkaiko Erdi Aroko gaztelu bakarra da. Bera Petronor errefinategiaren esparruan aurki dezakegu, jauregiaren multzo bat osatzen baitu.

Gaztelua eraikitzeke Juan Lopez Salazarrek agindu zuen 1256an. Gazteluak almenekiko murrak bikoiztu ditu, eta bazterreko lau dorretzar zirkular, errete-na, zubi altxagarria eta 25 metro gora den dorre nagusia. XVI mendean, Salazartarren leinuak gaztelua utzi zuen eta erosotasun handiagoko jauregira joan zen bizitzera. Jauregui horrek bi solairu ditu eta beraren fatxadetan Salazar-Muñatoneseko, Bizkaikjo, Butroeko eta Salazarreko

armarriak daude. Jauregia ospitale eta ostatu bezala erabili zen eta, gaur egun, Muñatones gazteluaren zagarberritze-tailerra hartua du barnean.

SIETE ROBLES / ABANTO ZIERBENA

KOKALEKUA:

atsedenleku hau Gruñeran/Alta de Galdames mendien hegaletan kokatuta dagoela eta, bertatik hurbilen dauden auzoak La Arboleda-Zugaztietan (Trapagaran) eta Santelices (Muskiz) dira. Azken auzo horretan, Sopenetara bidean, Zugaztietarantzko errepidetik desbideratuko gara. 2,9 km gorantz egin ostean, Siete Robles atsedenkuko aparkalekura helduko gara. Zugaztietatik bertaratzeko 11,7 km falta dira. Cerrillo atsedenkutik pasako gara lehenago.

DESKRIBAPENA: Siete Robles baso-errepide meharren albo batean finkatuta dago, landa-ingurune batean, bertako abeltzaintzaren eta baso-joritasunaren artean. Bereziki, pinuak eta eukaliptuak daude bertan. Hala ere, nekostak dira atsedenkuearen inguruko zuhaitzak. Bertan tartekatuta daude eredu bitxi eta ederrak, esate baterako, sekoiak, cryptomeria japoniarrak eta Douglas izeiak.

Atsedenkua hau leku zabala dugu eta beraren aurrealdean eguzkitsua da. Bertan haurrentzako jolasak daude ezarrita. Gainerako lekua eukaliptuen eta gaztainondo, haritz gorri eta urki hostotsuen gerizpean dago. Hain zuzen ere, haritzetarik hartua du izena atsedenkueak. Hori guztia eta beraren geografi kokaera lagungarri dira Siete Robles atsedenkua haize nagusietatik babesteko.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Mea-trenbide zaharra

5,3 km-ko ibilbide zahar hau, Gruñeran/Alta de Galdames mendien hegaletatik baitoa, egokia da edo-

Arena hondartza eta Montaña (319 m)

Udako egun bat mendian eta hondartzan tarteka egin dezakegu. Muskiztiik hurbileko Arena hondartzara joango gara. Haran osoan nagusi diren tontor belar-

zein urtarotan osteria egiteko. Izan ere, pendiz eskasekoa da eta bidezoru ona du. Bikaina da bizikletaz ibilaldi lasai bat egiteko.

Siete Roblesetik kilometro bat eta berrehun metrotara basabidean sartuko gara, Muskizerantz jaitsiko garelarik. Planoak baso-errepidea zeharkatzen du eta ezkerretarantz egin, Galdameserantz. Eskuineko ibilbidea ondo dago Gallartako El Campilloraino. Tarteune batzuetan ebakitzen da ibilbide hau, tunel laburrak zeharkatuz, zeinetan linternak ezinbestekoak ez baitira. Ibilbidean zehar Muskiz udalerriaren gaineko bista ederrak izango ditugu eta El Castaño izeneko atsedenkuearen ondotik pasako gara.

tsu txikietarantz abiatuko gara, "Bizkaiko Itzuliaren" GR-123 delakoaren balizei jarraituz. Bidegorritik jarraituko dugu eta urontzi baten ondotik pasatakoan Ozeja mendatera heltzen den bidexka batetik desbideratuko gara. Bizcar gainetik jarraituz, ordu-bete baino lehenago iritsiko dugu Montañoso tontor belarrez betea. Bertako panorama zabala da: Lucero erpina, Serantes, Somorrostro harana (Muskiz, Abanto Zierbena, Trapagaran, Ortuella) eta Gruñeran/Alta de Galdames.

Covaronera ibilaldia

Lasai asko egin dezakegu osteria kostako labarren gainetik. Bertako arrezifeen artean oraindik daude mineral-untzi-rakuen aztarnak eta, bertatik hurbil, kiskaltzeko labeenak. Trianotik etortzen zen menerala itsasuntzietan esportatzen zen Ingalaterrara, Belgikara eta Frantziara.

Muskiztik, Barbadun ibaiaren parean kostaldeko Pobeña auzora doan errepidea hartuko dugu. Auzo hori Muskizko auzorik zaharrena da. Apartekalekuaren ondoan padura nabarmen dago, ingurune gazi eta hezera egokitutako landareek osatua; baita muinoaren gaineko baseliza ere. Oinezkoentzako zubiak, Barbadun ibaiaren gainekoak, Pobeña Arena hondartzarekin lotzen du.

Bide mailakatu bagoneten ibilbidearen gainean eta, laster, labararen ertzean kokatuko gaitu. Bide hori

belaseen artean doa eta gure gainetik zerrendaegi-learen etxebizitza aurkituko dugu, mineral-latsagia gure bistatik kanpo geratuko delarik. Aurreraxeago, mineralak kargatzeko toki ikusgarria aurkituko dugu, itsasoan barneratzen diren harmaila batzuk. Ondoren zutiko batzuk ikusiko ditugu, labararen behealdearekin lotuta dauden kable batzuk dituzten eta ertzean jasotako algak garraiatzeko esku teleferiko bezala erabilak direnak. Covaronera heltzean, Avelina meategi zaharra ikus daiteke, zeinen putzua urez gainezka baitago.

Covaronen ezkerretatik igotzen den bide hormigoizatua bereiz daitezke kiskaltzeko labe batzuk, Mc Lennan konpainia zaharrari dagozkionak. Beraien alboan bide batetik desbideratuko gara. Bide horretan zehar, parean eta egindakoa baino goragoko planoan, Pobeñara itzuliko gara berriro.

PRESAZELAI / OTXANDIO

KOKALEKUA:

Presazelai Otxandiotik kilometro batera dago, herri hori Barazar menda-tearekin lotzen duen errepidean. Barazar mendatetik bertara 4 kilometro

daude. Presazelai gune biok elkarrekin lotzen dituen behereneko aldean dago, Mekoleta auzoko saihesbi-dearen alboan.

DESKRIBAPENA: Pagadi motz zabal batek babestuta dagoen Presazelai atsedenekua handia da eta Urkiola ibaiaren ertzetan dago. Ibai horretako urak Durangaldeko mendietatik datoz. Ibaian zubitxo txikiak jarri dira, lekuari itxura berezia ematen diotenak. Atsedenekua itxuratzen duen pagadiarekin batera, haltzak, haritzak, sahatsak, hurrondoak eta astigarrek aipatu behar dira. Mahaiak daude bertan. Horrela bada, atsedeneku hau lasai eta goxoa da.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK Otxandio uria

1254 eta 1280 sortu zuen Diego Lopez de Haro jaunak, hots, Bizkaiko hamazazpigarren jaunak. Otxandio uriak oso hirialde zaindua du. Honako eraikinok aipatu behar dira: Udaletxea, zeinen fatxadan nabarmentzen baitira hiru armari barroko (bat, Espai niakoa; beste bat, Bizkaikoa; eta hirugarrena, urikoa (eta albo bateko eguzki-erloju bat; Santa Marina

parroki eliza, ia zonako alde guztietatik ikus daitekeen dorre dotorea duena; bolatokia, hau ere plazan (bolatokiaren gainaldea harrizko zutabeetan bermatzen da, hiri-multzoaren estilo arkitektonikoa gordez); eta Vulcano iturri neoklasikoa. Uriko irteeran, Urkiolaranzkoan, Paduako San Antonio Baseliza ikus dezakegu, haritzek jagona. Kontrako norabidean, Barazarreranzkoan, San Martin basiliza ikus dezakegu, Santa Marina tenplua berriro eraikitzen zen bitartean zin-elizaren eta parrokiaren laguntzaren funtzioak betetzera heldu zena.

San Bernabe elurzuloa

Bildutako elurra ustiatzen eta merkaturatzen XVII. mendearen hasieran hasi ziren bizkaitarrak. Bereziki arrazoi terapeutikoengatik erabiltzen zen. Arrazoi horiek garai hartako medikuntza-itunetan azalduak ziren. Era berean, edari izoztuak lantzeko erabiltzen ziren. San Bernabe elurzulo honek Otxandio uriko biztanleak hornitzen zituen. Erabilerarik gabe geratu zen hogeiko urteetan, industri izotza Gasteiztik ekartzen hasi zirenean. Ibilaldia, gutxi gora-behera

ordubetekoa, atsedenekuan hasiko dugu. Mekoletarako errepidera joango gara. Urkiola ibaiaren gaineko zubia gaindituta, basabide batean gora egingo dugu. Basabide hori bizkarraren gainera doa pinudian zehar. Argiuneren batean Anboto mendia eta Arangioko haitzlerro basotsua ikusi ahal izango ditugu. Gutxi barru helduko gara pagadi-harizti batera. Leku hori XVIII. mendeko galtzada bat pasatzen den pasabide zabal eta lau batean kokatuta dago. Aurrera jarraituko dugu, beti ere goiko aldetik, Astikurutzeko tontor apala gaindituz. Bertatik basabide bat hartuko dugu, San Bernabe elurzulorakoa. Forma biribila eta harri-hormak dituen elurzulo hau sei metro sakon da. Beraren alboan geratzen dira putzuaren karela-ren inguruan zegoen etxeñoaren hondakinak.

Baso hostotsuaren pean beheara egingo dugu aldats gogorreko eta orbelez estalitako bide zahar bate-tik. Baso hezea bizileku egokia da haritz-iratzearantz. Izan ere, iratze bitxi hori zuhaitzen enborretan hazten da. Otxandioko ingurabidearen ondoko basabide batera irtengo gara. Urkiola ibaiaren pareko bide asfaltoztatu lasai batekin bat egingo dugu. Esquinetara joko bagenu, Otxandioko gunera helduko ginateke berehala.

Guk ezkerretarantz egingo dugu, baserri baterantz, zubi bateraino. Berau zeharkatuz gero, atsedenekurako errepide batera irtengo ginateke. Hala ere, oraingo honetan ibai ondoko bide batetik ibiliko gara, haritzen eta pagoen itzal hostotsuaren pean murgildurik. Ibilbidean zehar ikusi ahalko dugu nola doan taxutzen ibaia lurrean markatutako meandroak. Bideko txabola batek adieraziko digu errepidetik bereizten gaituen apurra. Mekoletaranzko zubira irtengo gara.

Barazar mendietako ibilbide botanikoa

Ibilbide hau basabide batean zehar egingo dugu, Zeanuriko Zubizabala eta Dimako Lapurrerrek mendien

ingurunean. Hiru kilometro ibilbide ederra da, zeinetan zuhaitz-landaketa ezberdinak ikus baitaitezke: Lawson altzifrea, haltza, larizio pinua, izei gorria, pagoa eta abar. Lurzati bakoitzaren aurrean zuhaitz bakoitzaren

izena, ezaugarriak eta erabilerak azaltzen dituen kartela aurkituko dugu. Ibilaldian zehar, mendi antolatu eta basoari begirra kudeatuaren abantaila somatu ahal izango dugu.

Ibilbidea basabide leunetan zehar bizikletaz egiteak zona hobeto ezagutzea eta inguruaren gaineko ikuspegi zabalagoa izatea ahalbidetuko du. Izan ere, Altungana-rantz eta Zumeltza atsedenekurantz hurbildu ahal-ginateke, Presazelai atsedenekura erosokiro heltzeko.

SERANTES / SANTURTZI

KOKALEKUA :

Serantes atsedenekura joateko, Santurtziko Mamariga auzotik abia gaiteske. Vista Alegre katean gora joango gara auzoaren goreneko aldera. Bertan urontzia aurkituko dugu. Hormigoizatutako bidean, mendiaren hegalean sigi-sagan, gora joango garaetengabe 5 bat kilometrotan, Serantes gainaren peko lautada bateraino. Gotorlekurako sarreraren aurreko iturriak eta atsedenekua gure egoeraren erreferentzia argi dira.

DESKRIBAPENA: Serantes atsedenekua mendilepo batean kokatuta dago, Serantes mendiko tontorraren pean, gotorleku batean aurrien alboan. Ez da oso zabala, eta, pinudi txiki baten gerizpean, bertako erakargarritasunik handiena bistek dakarte. Bistok barnean kosta kantabriarra hartzen dute, Billano muturretik Ibaizabal ibaiaren Abrako bokaleraino.

Esparrua ez dago itxita, baina bideak egiten duen bihurgune zabalak erabat mugatzen du. Kirol-joko batzuek osatzen dute atsedenekuko ekipamendua, nekagaitzenentzat.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Serantes atsedenekura Mamariga auzotik

Mamariga auzoaren goiko alde-tik abiatuko gara Vista Alegre kalean zehar urontziraino. Bertan, sigisaga ugari eginez atsedenekura igotzen den basabide bat utziko dugu. Urontziaren atzetik abiatzen da "Bizkaiko Itzuliaren" edo GR-123aren zuriz eta gorritz

balizatutako xenda bat. Xenda hori gora doa txabola eta ortu artean. Beraz, hori hartuz gero, neurri handi batean bide hormigoizatua saihestuko dugu. Paisajea aldatzen da inguruan honakook aurkitzen ditugun kontu: edo superportua Abran edo Somorrostro Haranean Grumeran/Alta de Galdames mendiak hondoan dituela. Berrito basotu berri diren artadiak ikusiko ditugu, eta pinudiak serantes mendiaren hegalean. El Llano mendilepora iritsitakotan, atsedeen hartzeko jesarlekudun zonalde baten albotik pasako gara eta paisajeari, iturri bati eta kirol-zirkuitu bati begiratuko diegu. Batzuetan gogor baina erraza den igoera burutzeko 45 bat minutu behar izango dugu.

Serantes (451 m) eta Cueva Mayor

Atsedenekutik gora joango gara hegalean aldapatsuan taxututako xendan zehar. Aurkituko ditugun lehengoak portua jagoteko dorre zahar baten hondakinak izango

dira, ohiko erpin geodesikoaz eta mendi-gutunontziaz gain. Serantes mendiko tontorrak panoramika harrigarria

du Abraren eta hiri metropolitarraren gainean.

Antenaren eta behatokiaren ondokik pasako gara eta mendilerroaren goiko aldetik harkaitzen, larre berdeen, pinudi txikien eta haizulo-amildegi batean artean doan bidetxo bati jarraituko diogu. Haizulo edo leize horretara heltzeko, 30 minutu baino gehixeago behar izango dugu. Haizulo hau Cueva Mayor da, naturaren kapritxoa. Leize handia da eta bertan, harkaitzezko natur zubiak eta hormen gainean erortzen diren landare igokari ikusgarriak nabarmentzen dira.

Santurtzi

Bertako hirigunean eraikin batzuk nabarmentzen dira, hala nola, San Jorge eliza eta udaletxea, estilo neoklasikokoa. Beronen aldamenean Kristobal Murrietaren monumentua eta parke handia daude. Iparragirre ibiltokia portuko jarduera bizitari behatzeko toki bikaina da. Ibiltoki horren erdialdean 1964an eraiki zen Sardinsal-tzailearen monumentua, herriaren emakumeenganako omenez. Portuan, kai-

muturraren muturrean, Karmengo Ama Birjinaren monumentua dago zutik, hura arrantzaleen eta udalerrri honen zaindaria baita. Ekainaren 16an ospatzen dira itsas-prozesioa eta lore-eskaintza.

Portugalete uria

Uriko alde zaharra multzo historikotzakoa da eta bertan Andra Mari eliza (beroni buruzko lehenengo berria 1322koa da baina beraren bukaerako egitura XVI., mendekoa dugu) ikusiko dugu, itsasadarraren bokalearen gaineko talaia. Beheraxeago, tenpluaren aurrean, Salazar dorrea finkatuta dago, 1379an eraikia, 1934an berriro eraikia eta, gaur egun, aurri-egoerakoa. Dorre hori Erdi Aroko beste botere-ikurra da. Bai eliza bai dorrea Uriko puntu gorenak ziren, baina erdikoak ez. Portugaleteko ertaroko irudia osatzen dute bereziki. Itsasadarraren alboan osteria egingo dugu La Canilla ibiltokitik Txurruka kairaino. Bizkaiko Zubiaren egitura oso deigarria da eta Ibaizabal zeharkatzera gonbidatzen gaitu, Areeta-Las Arenas bisitatzeko aukera ematen digularik. Aipatutako zubiaren pean, irailaren erdialdean, Bizkaiko traineruen estropadarik ospetsuenak egiten dira: "Nerbioi Sari Nagusia".

LA ARBOLEDA / ZUGAZTIETA PARKEA BARAKALDO

KOKALEKUA:

Zugaztieta Parkeko atsedenekura Trapagarandik sartu ahal gara. Bilbotik Kantabria-rako Bi-634 errepide zaharra utziko dugu, Trapagaran parean, udaletxea eta eliza kokatuta dauden errepidegurutzean.

Errepide bihurgunetsu batean gora joango gara, meajatorridun auzuneak atzean utzita, Larreineta heldu arte. Bertara funikularra heltzen da. Aurreraxeago, La Arboleda edo Zugaztieta herrira iritsi baino lehen, Zugaztieta aurkituko dugu.

DESKRIBAPENA: Zugaztieta Parkea atsedenekurik "gazteena" da eta beraren ekipamendua osabidean dago oraindik.

Bai aparkalekua bai zerbitzu-zona hemendik txit gutxira egongo dira instalatuta. Atsedeneku hau Zuloko trokarterean kokatua dago, antzinatik burututako meajarduera bortitzaren ondorioz oso hondatutako lurren gainean.

Pozo Las Cármenes meategi zaharreko idoia lur azpiko urek gainez egindakoan meategi zaharra urez betetzean eratu zen. Beraren ertzetan forma eta erliebe oso bereziak daude: harkaitz-orratzak, burdina herdoitutakoan lekuari kolore ikusgarri asko ematen dizkioten haitz handiak. Paisaje nabar eta ederra da.

Lurraren joritasun guztia urratu dela eta, zorua pobretu eta larrelandaretza eta sastraka degradatu dira. Hala ere, ingurunea hobetzeko dagoen interesari esker, lurra nabarmen hobetzeari ekin zaio, hura egokituz. Betako

zuhaizt eta zuhaixka asko eta landatu dira, eta ohiko erribera-landareak idoiaren ertzean. Hortaz, idoia hurbileko etorkizunean abegitsuagoa izango da.

Bide -eta didexka- sare batek lekutik gidatuko gaitu eta lakuaren ertza, eraikuntza zaharren hondakinak, irla-oxoak eta abar aurkitzea ahalbidetuko

digu: berriz bertatu nahia piztuko diguten txoko asko.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

La arboleda/Zugaztieta eta beraren ingurua

Somorrostro zonaldean, berau dugu mea-iragan gorenetik geratu den hirigunerik enblematiko eta garrantzitsua. 1877an sortu zen eta itxuratu zuen izaerari eutsi dio egunera arte. Horixe ikus daiteke langileen zurezko etxeetan (etxeotako asko berrituak izan dira), meatzarien sindikatueta, hornidura-dendan eta zonako meatzarien ospitallerik garrantzitsuena. Ospitale hori gaur egun aurri-egoeran dago. Haranaren goiko aldeko auzoek 5.060 biztanle zituzten 1901ean, eta Trapagaraneko beheko aldea gaingitzen zuten, beronek orduan 1.776 biztanle baitzi-

tuen.

Zugaztieta ondoan paisaje nabarra dago, edertasun bitxikoa, non El Ostión izenaz ezaguna den idoia nabarmentzen baita. Idoi horren alboan dago atsedenekua. Pozo Las Cármenes meategiaren alboan, Blondies meategia dago, eta, hondon, errepidetik hurbil, Parkotxako baltsa, mineral-garbitegi zaharra. gaur egun, berau urmael bihurtuta da berriro, eta arrantza-eskola bezala erabiltzen da.

Peñas Negrako Interpretazio-zentruan, mea-boom-aren aurreko Zugaztieta aldearen argazki-dokumentazioa aurki dezakegu

Zugaztieta aldean jarduera asko egin daitezke haize zabalean: ibilaldiak, senderismoa, igoaldiak eta zaldiketa. Meategiak ustiatzeko eraiki ziren ibilbide zaharren azpiegitura probetxatuz, maila guztietarako mendi-bizikletarako ibilbideetarako aukera paregabeak daude.

Pikwik meategirako ibilaldia

Aldaera askodun ibilaldi erosoaz ari gara. Meategi honetara heltzeko ordubete baino gehixeago behar izango dugu. Pikwik meategia kokatuta zegoen lurra foru erakundeak egoitua izan da, eta pinudun larrezona bihurtua. Bertako bazkalekuek ostrera egin eta lasaitzera bultzatuko gaituzte. Arrailen artean, haizetik babestua, mahai eta jesarlekuekiko zonak daude. Jesarlekuotan eseri eta paisajeari gera gaitzke.

Ibilaldia atsedenekutik hasiko dugu, Zugaztieta kanposanturaino igotzen den errepide aldatutik inguratuz. Kanposantura heldu baino lehen, goian gaudela,

eskuineko basabidea hartu behar dugu. Toki lautik pa-txadaz ibiliz joango gara Oiolo trokartere zabalaren gaineko hegalek okerrean zehar. Bidea xenda bihurtzen da eta, leunki, mendi-larreen artean zurezko hesiak inguratuta dagoen Pikwik meategira ailegatuko gara. Erraza da arrail

zabaleko hormetan geratu ziren burdin mearen hondakinak ikustea, haiek kolorazio berezia baitute. Atsegingarria da laberintoaren moduko lurra aztertzea. Lur honetan behi -eta zaldi aiziendak ibili ohi dira bazkatzen.

Baso-errepidean zehar itzul gaitzke. Bestela, idoitik, urontziaren ondoan, belarrez betetako bide zabal bat hartu ahal dugu. Bide horretan zehar, txabolen artean, Zugaztieta joan ahal gara. Orduan, eskolen zonatik sartuko gara.

ARGALARIO / BARAKALDO

KOKALEKUA :

Barakaldoko Retuerto auzotik abiatuko gara, zein Bilbo-Santander N-634 errepidean baitago. Mezpeleerka/El Re-gato auzoranzko errepidetik joango gara eta errepide hori 400 metro aurrerago utziko dugu. Eskui netara joko dugu, Bengolea baserrietatik pasatzen den errepide mehar batetik desbideratzeko. Bide hori igoz hasten da eta, 2 km egin ostean, bidegurutze bat aurkituko dugu, non aurrera jarraituko baitugu jaisten-edo. Erre-pidea, luzea eta sigisagan doana, 8 km geroago bukatzen da zabaldegi handi batean, Argalarion atsedenekuaren bi zatien artean.

DESKRIBAPENA: Argalarion atsedenekua antena handia duen Mendibil mendiko landa zabaletan zehar zabaltzen da, errepidearen bi alboetan.

Zonalderik zabal eta garrantzitsuena bere aurrealdean inguratuta dago eta, hori dela eta, segurtasun handiagoa du. Zabala eta oso eguzkitsua den zonalde horretan haritz asko landatu dira, oraindik oso gazteak direnak; hori dela eta, geriza zonalderik txikienean bilatu beharko dugu, pinudi luzepean.

Ezkerraldearen gainetik ikusten den Argalarion atsedenekua aparteko begiratokia da. Bertatik ikus daitezke itsasadarren bazter biak, Ibaizabal ibaiaren itsasoratzea, Bilbo hiriburua eta Txorierriko haranak. Begiak jiraraziz gero, hiri-perspektibak landa-eta mendi-perspektibari utziko dio lekua. Grumeran/Alta de Gal-dames mendia nabarmentzen da. Beronen atzetik Ganekogorta mendigunea ikus daiteke.

Argalarion atsedeneku egokia da senderismoan edo mendiko bizikletan hasi gura dutenentzat. Izan ere, ugari dira inguruetan jardura bietarako egin daitezkeen ibilbideak.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Argalarion mendia (521 m)

Grumeran mendiaren mendi-inguruan dagoen tontor hau atsedenekuaren gainean dago, mendilepo txikiaren beste aldean; eta gailurrera heltzea ez da zaila.

Gailurrak ez du zuhaitzik. Mendi-gutunontzia eta monolitoa aurkituko ditug. Monolitoa mendi-klub batek ezarri zuen oroimenezko ekitaldi batean. Mendi hau Bilbo Handiaren, Abrako portuaren eta Ganekogorta mendigunearen gaineko natur begiratoki bikaina da.

Argalarion atsedenekua Barrio-nuevo- Larreineta - Mendibil (562 m) -

Argalarion atsedenekua

Ibilbide arin eta askotariko hau

egitea erabaki-tzen badugu, bidean zehar txoko bereziak ikusi ahal izango ditugu meatzaritzak oso ustiatutako lur batean: Barrio-nuevo bezalako auzoak, funikularra, meategiak eta Pozo Las Cármenes, Zugaztieta eta Mendibil artean, eta abar.

Aparkalekutik, aldearen goiko aldetik pasatzen den bide asfaltatuan zehar joango gara. Iturri baten ondotik pasako gara neurririk gabeko horma-bularrak dituen baserri batera heldu baino lehen. Basabidetik jarraituz, aldapa txiki baten ostean, pinudi bat zeharkatuko dugu eta jaisten hasiko gara, azkenik Barrionuevora berriro heldu arte. Barrionuevo mea-auzo izana da. Bera zeharka-tzen dugun bitartean, oiloak jateko bila mokoka ikus ditzakegu.

Errepideari jarraituz, Trapagarango Larreineta auzora helduko gara. Bertaraino heltzen da funikularra. Gaur egun bidaia-riak garraiatzeko erabilia izan arren, hasieran, meategietatik materialak, bidaia-riak eta animaliak eramaten zituen. Aurreko "bagoia" ibilgailuak garraiatu ahal izateko ken zitekeen plataforma horizontal baten gainean eraikita zegoen. Plataforma horizontal hori dugu Larreinetarako

funikularrari bere itxura berezia ematen diona.

Atsedenekura itzultzeko, saihes-bide txiki bat egin ahal dugu Barrionuevo auzotik. Basabidea hartu beharrean, mendibizkarrentz bide zabaletik abiatuko gara. Ertzetik Zugaztieta bista paregabea ikus dezakegu, gaur egun urez gainezka dauden meategietako instalazio zaharrak diren idoen gainetik jaikitzen. Bidea gora doa, arrakala baten ertzerara. Arrakala hori aire ageriko beste ustiategi zahar baten hondakina da. Horren atzean, eskui-netara joko dugu, telekomunikazio-dorre itzelerantz. Dorre hori zonalde harritsu batean kokatuta dago. Dorre horren inguruetan Mendibil (562 m) mendiko tontorreko gutunontzia. Lurra gorrixka da. Izan ere, bertan burdin mea ustiatzen zen.

Bertatiko paisajea gizakiek "eragindako" edertasun nahasikoa da. Izan ere, gizakiek mendetan atera zituzten mea luraren bihotzetik.

Argalariora heltzeko nahiko da errepidean gora kilometro batzuk egotea. Zirkuitua osatzeko ordu-bete baino gehixeago behar izango dugu.

CASTAÑO / ABANTO ZIERBENA

KOKALEKUA: Jolasalde honek bi sarbide nagusi ditu: bata Ortuellatik eta bestea Muskiz albotik, Putxeta (Las Carreras) eta Casal (Gallarta) auzunetatik zehar hurbiltzeko biderik bada ere.

Ortuellan Gallartarantz doan toki-ko errepidea hartuko dugu eta 600 metro aurrerago, auzune honetan, "Poligono industrial" jartzen duen desbideraketa bat dago eskunetara eta bertatik jarraituko dugu. Handik 1,3 km. tara "Los Castaños" seinala-tzen duen beste kartel berri batek 900 metro inguru aurrerago eramango gaitu; bertan, eskuinetara, errepide estua (antzina mea-trenbidea izana) hartuko dugu 1,8 km. tara jolasaldera heltzeko.

Santelices auzunetik, Muskizeko kanpoaldetik, Mercadillo-ra (Sopuerta) doan errepidetik, "Zugaztieta" jartzen duen beste bat ateratzen da. Bertatik Km. Bat aurrera jarraituko dugu errepidea zeharkatzen duen hormigoizko bide batetaraino.

Orain, bertatik ezkerretera jarraituz, jolasaldera helduko gara 3,5 km. Ibili ondoren.

DESKRIBAPENA: Izena, antzina txoko honetan hazten ziren gaztainoldoengandik dator. Bizkaiko beste toki bat-zutan bezala, mendietako erdi eta beheko aldeetan gaz-tainondoak egoten ziren, beraien egurra untzigintzan eta ikatza lortzeko erabiltzen zela. Inausketa txarren ondo-rioz, XIX. mendearen erdialdean, Italiatik "tintazko" gaiso-tasuna deituna heldu zen gure lurraldeetako gaztainon-doak hondatu zituela; horrek ekarri du gaur egun eurok hain urri izatea.

"Castaño" jolasaldea, Picon ibaia osotzen duten bi erre- ketako urak elkartzen diren ibar batetan dago. Errepidearen alde bietara, hiru mailatan kokatuta, alde bakoitzak nortasun berezia duela ikus dezakegu. Goikaldea erreipidea baino gorago dago eguzkitan eta ikuspegiarik gabe, erdikaldea aur- kitzen deneko errepidearen bes- taldeko pinuek aurrekaldea estaltzen diotelako. Hemengo aldea gerizpetan dago eta ber- tan zabu batzu, sukaltarri eta askategi batzu eta udaldiko egun beroetan haurren atsegin- leku den igerileku txiki bat (meat- zarien garaietan bagonetak bira egiteko plataforma mugikor bat

zen) aurkitzen dira. Behekaldean, bertara eskailera eroso batzutatik jait- si gaitezkeela, aldeko gainerakoa zein ingurua ixten duen baranda ondoan dagoen iturria aurkitzen dira. Alde honek, begiratoki gisa eguzkitan delarik, antzinako mea- ustiategien ikuspegi ederrak eta, Petronor multzora begiratzen badu- gu, industri modernoaren ikusketa eskaintzen dizkigu.

IBILTOKIAK ETA INTERESGUNEAK

Mea-trenbidearen antzinako ibilbi- dea. Gallartatik Galdameseko idoi- etatik jolasaldera igoteko erabili duguna da.

Zonaldeko mea giroaz jabetu nahi badugu, antzinako trenbideko ibilbi- detik txangoa egin dezakegu eta bertara joan zen mendearen azken herenean mehagintza egarriak era- ginda etorritako jendearen bizimo- duaren berri jasoko dugu. Tren hau Galdamesen hasi eta Trianoko mendien hegala zeharkatuz, bide-

an burdin mineral preziatua jasoz ibili ohi zen bagone- tak bete ondoren Sestaoko labe garaietara eramateko. Ibilaldi luzeagoa da Galdameseraino egin daitekeena. Errepidearen ondoan kokatuta, ba-dago oraindik da alboetan minerale kargalekurik eta, ibilbide osoan zehar, idoi eta zulatutako aldeak zein mineralen hon- dakindegien zioz sortutako ezpona handiak ikusi ahal izango ditugu.

Montaño (319 m).

Ibilaldi hau egiteko Las Carreras auzunean, Muskizeko sarreran, Bilbo-Santander errepidean kokatuko gara. Auzunetik irten aurretik, eskuinetara, taxilarien galeku ondoan, La Trinidad auzunetik zehar urontziraino doan errepide estua aurkituko dugu. Bertan Murrietan auzune- ren ezkerrealdetik zehar dagoenetik jarraituko dugu, erre- pidearen alde bietan arteak ikusiko ditugula; horrela erre- pidea amaitzen den Iberdueroren azpihornitegiraino. Ezkerreko aldaia hartuko dugu, bide gurutze batetara heldu arte, bertan, haitzezko mendilepora heltzeko esku- inetara jo beharra ikusiko dugula. Aldaia goialde batetara heltzen denean, utzi egingo dugu horma-txo eta zelai bat zeharkatuz hurrengo mendileporantz joateko. Azken lepo- an, bideska zuhaizka txara artean doala ikusiko dugu, aldats labur baina bizi batetik gailurrera eramango gaituela. Gainetik ikuspegi zabalak izan- go ditugu begibistan: Serantex, Luzero Muturra, Zierbena, La Arena, Muskiz, Trianoko Mendiak, Castaño jolasaldea, Petronor, Magdalena Mendi- zerra, Gorbeiaiko Mendi- gunea, Ganekogorta, bidego- rria...

BILBAO
BIZKAIA
be basque

Bilbao Bizkaia: Landa-turismoa Destino Rural

Naturalenaz gozatu. Zaratatik urruti
eta pertsonengandik hurbil.

Disfruta de lo más natural. Lejos del
ruido y cerca de las personas.

 Bizkaia

visitbiscay.eus

KATXI JAURTIKETA JALETAN?

JOKATU ERRESPETUZ ETA ARDURAZ
EZ UTZI ARRASTORIK, UTZI AZTARNA!
HOBETU DEZAGUN BILBO

Bilbao